

Motivationsfaktorer för hushållsberedskap i svenska högriskområden

Dastid Selmani och Simon Troell | Avdelningen för
Riskhantering och Samhällssäkerhet | LTH |
LUNDS UNIVERSITET

**Motivationsfaktorer för hushållsberedskap i svenska
högriskområden**

Dastid Selmani och Simon Troell

Lund 2018

Titel: Motivationsfaktorer för hushållsberedskap i svenska högriskområden
Title: Motivational factors for household preparedness in Swedish high-risk areas

Författare: Dastid Selmani och Simon Troell

Number of pages: 56

Illustrations: 15

Keywords

Flooding, household-preparedness, motivational-factors, allocation of responsibility, high-risk areas, flooding in Malmoe 2014.

Sökord

Översvämning, hushållsberedskap, motivationsfaktorer, ansvarsfördelning, högriskområden, översvämning i Malmö 2014.

Abstract

As global warming and more extreme weather makes the threat of flooding more prominent, it is vital to identify what can be done and by whom. The individual household preparedness is a big factor that this study aims to evaluate. The core of this study includes interviews with people living in high-risk areas for flooding in Malmoe, Sweden. The aim was to map out the motives behind the preparedness measures taken or not taken by the individuals and their views on household preparedness, with the final goal of bringing forth a proposal of methods to increase motivation for preparedness actions towards flooding. The result of the study shows that individuals that had suffered the consequences of a flooding already had taken most of the viable preparedness measures and the motivation for the more expensive ones were missing. The main conclusion of the study is that measures towards increased household preparedness against floods should be aimed at individuals living in high-risk areas but lacking prior experience of floods.

© Copyright: Division of Risk Management and Societal Safety, Faculty of Engineering Lund University, Lund 2018.

Riskhantering och samhällssäkerhet
Lunds tekniska högskola
Lunds universitet
Box 118
221 00 Lund

<http://www.risk.lth.se>

Telefon: 046 - 222 73 60

Division of Risk Management and Societal Safety
Faculty of Engineering
Lund University
P.O. Box 118
SE-221 00 Lund
Sweden

<http://www.risk.lth.se>

Telephone: +46 46 222 73 60

Förord

Denna rapport är vårt Examensarbete (30hp) på civilingenjörsprogrammet i Riskhantering vid Lunds tekniska högskola. Arbetet har genomförts av Dastid Selmani och Simon Troell, under vårterminen 2018.

Under arbetets gång har vi haft fantastiskt stöd från vår handledare Misse Wester som bistått med ovärderlig vägledning genom att stötta och inspirera.

Vi vill även rikta ett stort tack till pilotintervjudeltagarna och samtliga respondenter som tagit sig tid och ställt upp i vår intervjustudie, utan er hade arbetet inte varit möjligt att genomföra. Tack även till Linda Kvarnlöf för stöttning under arbetet med intervjuguiden.

Slutligen vill vi rikta ett stort tack till vår opponent Håkan Niva och vår examinator Per Becker.

Dastid Selmani och Simon Troell

Lund, 2018

Sammanfattning

Vart femte år inträffar en större översvämning i Sverige. Översvämningarna ser ut att bli mer frekventa och mer omfattande i takt med den globala uppvärmningen och de mer extrema väderförhållanden som den drar med sig. Konsekvenserna av en översvämning i Sverige är generellt inte lika ödesdigra som i många andra delar av världen, men orsakar fortfarande oerhört stora ekonomiska skador och trauman för drabbade personer.

2014 drabbades Malmö av ett kraftigt skyfall som orsakade omfattande översvämningar i stora delar av staden. Många hushåll blev hårt drabbade, bland annat de i Söderkulla, Rosenvång och Hindby. Ett fåtal personer fick till och med evakuera och bo någon annanstans, under tiden deras hus återställdes. Syftet med detta examensarbete var att undersöka hur personer som är bosatta i högriskområden för översvämning ser på sin egen hushållsberedskap samt vilka motivationsfaktorer som lett fram till den beredskap de har eller inte har. Målet med arbetet är att försöka komma fram till vilka medel som myndigheterna kan använda för att öka motivationen för hushållen att höja sin egen beredskap.

Arbetet inleddes med en litteraturgenomgång av litteratur om bland annat beslutsfattandeprocessen, riskperception och motivationsteori. Litteraturgenomgången följdes upp av en intervjustudie med 12 respondenter som är bosatta i något av de drabbade områdena i Malmö. Dessa intervjuer utgör studiens empiriska material som resultatet baseras på.

Resultaten från intervjuerna konstaterade att erfarenheten av en översvämning var den störst bidragande faktorn till genomförda beredskapsåtgärder. Majoriteten av respondenterna kände att de inte kunde eller ville vidta fler åtgärder än vad de redan gjort, alternativt att de kände att de åtgärder de kunde utföra inte spelade någon roll för konsekvenserna av en ny översvämning.

De viktigaste slutsatserna är:

- Erfarenheter från översvämningar är den enskilt största motivationsfaktorn för hushållsberedskap mot framtida översvämningar.
- Den fokusgrupp kommunen borde sikta in sig på för att få effekt och öka hushållsberedskapen, är individer bosatta i högriskområden som saknar tidigare erfarenhet från översvämningar.

Summary

One of the common consequences of global warming is climate change and extreme weather resulting in floods with major consequences for people and societies all over the world. In Sweden, the government in 2016 budgeted approximately 1 billion SEK to the overall societal crisis preparedness by contributions mainly to research, education and training. Nevertheless, the importance of household preparedness among citizens has lately been emphasized, both from the Swedish Civil Contingencies Agency and from the UN.

The purpose of this master thesis was to examine how individuals in Swedish households located in high-risk flooding areas perceive their own household preparedness and furthermore investigate which motivation factors that are driving people to take action. The goal was to identify possible tools used by authorities to raise the motivation for individuals to strengthen their household preparedness.

In August 2014, Malmö was hit by heavy rain that caused severe damages and huge costs for the whole city, especially the households located in Söderkulla, Rosenvång and Hindby. To reach the purpose and goal of the thesis, a literature study was conducted in the first phase and theories regarding decision-making, motivation and risk perception were included. With these theories as a foundation, 12 random households in these high-risk areas were chosen for an interview study.

The results from the interview study showed that earlier experience from a flood was the main reason for the individual's preparedness. The majority of the respondents explained that they either do not want to increase their household preparedness more, mainly because they are happy with what they already have prepared, or because floods do not happen frequently enough. Alternatively, they feel that whatever preparedness measures they invest in, it still will not help them.

The central conclusions from this study are that:

- Experience from prior floodings is the single most motivational factor for household preparedness against future floodings.
- The focus target group for the municipality to reach out to, in order to increase the level of household preparedness in high-risk areas are the individuals who has not had any previous experience with floods.

Innehållsförteckning

1	Introduktion	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte och mål	2
1.3	Frågeställning	2
1.4	Avgränsningar	2
2	Metod	5
2.1	Processen	5
2.2	Litteraturstudie	6
2.3	Intervjustudie	6
2.3.1	Förarbete	7
2.3.2	Efterarbete	7
2.4	Nvivo	8
3	Teoretiskt Ramverk	9
3.1	Samhällets krisberedskap – vem är ansvarig?	9
3.2	Individens riskperception och riskbedömning	10
3.3	Beredskap och motivationsteori	13
4	Översvämningar i det svenska samhället	17
4.1	Påverkansfaktorer	17
4.2	Riskreducerande åtgärder	18
4.3	Översvämningen i Malmö 2014	19
5	Resultat	21
5.1	Upplevelse av händelsen	21
5.1.1	Skador	22
5.1.2	Känslor	23
5.1.3	Hjälp	23
5.1.4	Försäkringsbolag	25
5.1.5	Uppmärksam information	25
5.2	Beredskap innan händelsen	25
5.2.1	Generella beredskapsåtgärder	25
5.2.2	Beredskapsåtgärder för översvämning	26
5.3	Beredskap efter händelsen	26
5.3.1	Generella beredskapsåtgärder	27
5.3.2	Beredskapsåtgärder för översvämning	27
5.3.3	Förändring i beredskap för översvämningar innan och efter händelsen	29
5.4	Motivation för beredskap	29

5.4.1 Motivation för generella beredskapsåtgärder.....	29
5.4.2 Motivation för beredskapsåtgärder för översvämning.....	31
5.5 Synen på ansvar och förväntningar på kommunen efter händelsen	33
6 Diskussion	38
6.1 Individens riskperception och riskbedömning	38
6.2 Motivation	39
6.3 Ansvarsfördelning mellan hushållet och det offentliga.....	41
6.4 Hushållsberedskapens roll ur ett samhällsperspektiv kopplat till översvämning..	42
7 Slutsatser.....	44
8 Förslag till framtida forskning.....	46
Referenser.....	47
Bilaga A.....	50
Bilaga B	54

1 Introduktion

I detta kapitel beskrivs bakgrunden till ämnet som behandlas i rapporten samt varför det är intressant att studera idag. I bakgrunden beskrivs bland annat hushållsberedskapens roll för samhällets övergripande beredskap följt av examensarbetets syfte, mål och avgränsningar. Slutligen presenteras de frågeställningar som satt ramarna för studien.

1.1 Bakgrund

Att den globala uppvärmningen och klimatförändringarna leder till extrema väderförhållanden som kommer att öka i både frekvens och intensitet framöver är idag ett faktum som bekräftas av både forskare och internationella organisationer som till exempel FN. Gällande översvämningar skördas årligen många dödsoffer globalt och leder till stora ekonomiska skador för både samhället och den enskilda individen. Enligt statistik från Räddningsverket inträffar, någonstans i Sverige, en större översvämning i genomsnitt vart femte år (Räddningsverket, 2000). I augusti 2014 inträffade en omfattande översvämning i Malmö till följd av kraftigt skyfall, den största i sitt slag i staden sedan mätningarna startades på 1800-talet (VA SYD, 2018). Översvämningen resulterade i stora skador och kostnader för Malmö Stad och dess medborgare.

Våra samhällen är inte utformade för att klara extrema skyfall och idag råder oklarheter i ansvarsfördelningen mellan samhällsorgan gällande ansvaret för att minimera skaderisken (Lunds Universitet, 2018). Trots att Sverige, i förhållande till många andra länder, lider relativt milda konsekvenser av översvämningar är framtiden högst oviss. Detta gör ämnet både viktigt och aktuellt att fördjupa sig i.

2016 budgeterade staten ca 1 miljard kronor till krisberedskap och denna siffra förväntas öka de kommande åren (Regeringen, 2015). Dessa pengar ska gå till projekt som ska förbättra samverkan mellan olika instanser för att öka krisberedskapen, exempelvis forskning, utbildning och övning (ibid.). Även kommunerna får bidrag för sitt krishanteringsarbete som kan handla om allt från framtagandet av risk- och sårbarhetsanalyser till investeringar i utrustning (Krisberedskapsmyndigheten, u.å.). I Sverige finns lagar och förordningar som reglerar den lokala krishanteringen i kommuner och landsting, men lagar som rör den individuella krishanteringen i det privata hushållet finns endast i begränsad omfattning. I stället är det främst myndighetsrekommendationer som kan utgöra incitament för hushållsberedskapen i svenska hushåll. Civilförsvarsförbundet (2018) har tidigare gått ut med att individer vid kris bör klara sig i 72 timmar utan el, vatten och värme och förslaget har fått stöd från både Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och flera svenska kommuner. En rapport från Försvarsdepartementet (2017) menar dock att individen bör ha beredskap för att klara sin egen försörjning i en hel vecka utan stöd från det offentliga, något som kräver både förberedelse och samarbete med andra.

MSB understryker vikten av att samhällets krisberedskap angår alla, från myndighet till individ, där varje part ansvarar för sin del och arbetar mot ett gemensamt mål; att minska sårbarheten och förbättra förmågan att hantera kriser när de inträffar. Även United Nations Office for Disaster Reduction (UNISDR) (2015) understryker vikten av att samhällets krisberedskap ska finnas genom hela hierarkin. Under den tredje *UN World Conference on Disaster Risk Reduction* i Sendai, Japan framtogs dokumentet

Sendai Framework of Disaster Risk Reduction som belyser hur krishantering kan förbättras på alla nivåer i samhället. Två specifika prioriteringspunkter som tas upp i Sendai ramverket är "Use knowledge, innovation and education to build a culture of safety and resilience **at all levels**" och "Strengthen disaster preparedness for effective response **at all levels**" (UNISDR, 2015). Även i en rapport utgiven av Försvarsberedningen (2007) betonas att de enskilda medborgarna i ökande utsträckning ses som viktiga aktörer i hanteringen av risker för både deras egna hushåll och för samhället i helhet. Hushållsberedskapen är idag således en essentiell del i den övergripande samhällsberedskapen.

1.2 Syfte och mål

Mot bakgrunden beskriven i 1.1, har följande examensarbete som syfte att undersöka hur individer i svenska hushåll belägna i högriskområden ser på sin hushållsberedskap, främst kopplat till översvämningar. Arbetet har även som syfte att undersöka vilka motivationsfaktorer som ligger till grund för dessa individers beredskap eller icke-beredskap.

Målet med arbetet och analysen är att identifiera och föra en diskussion kring möjliga medel som kan användas av myndigheter eller andra aktörer för att öka motivationen hos individerna att stärka sin hushållsberedskap.

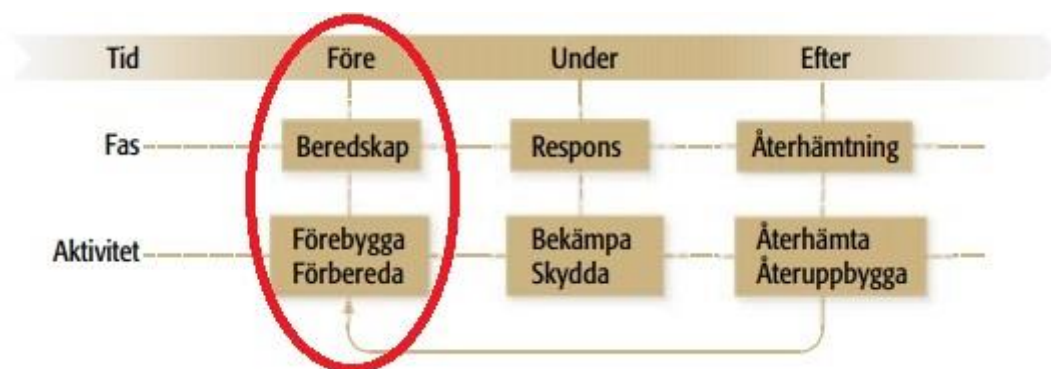
1.3 Frågeställning

Följande frågeställningar utgör grunden för rapporten.

- Hur ser individer bosatta i högriskområden på sin hushållsberedskap?
- Vilka motivationsfaktorer påverkar dessa individers hushållsberedskap?
- Vilka medel skulle kunna användas för att påverka individers hushållsberedskap och därmed förbättra samhällets övergripande krishantering?

1.4 Avgränsningar

Enligt Enander (2006) kan en kris delas upp i tre tidsfaser där varje fas kännetecknas av olika aktiviteter, figur 1 ger en överskådlig blick av dessa. I denna rapport kommer endast beredskapsfasen att studeras och inget fokus kommer att läggas vid respons och återhämtning. En annan avgränsning är att rapporten behandlar den del av samhällsberedskapen som innefattas av enskilda hushåll, det vill säga hushållsberedskapen. Den offentliga beredskapen kommer inte att undersökas specifikt.

Figur 1. visar de tre olika tidsfaserna av en kris.

Som nämnts i bakgrunden är översvämningar en global företeelse som årligen ställer till med stora problem för både samhälle och individ. I Sverige inträffar en stor översvämning i genomsnitt vart femte år och 2014 drabbades Malmö Stad hårt. Eftersom Malmö även tidigare har varit drabbat av översvämningar blev staden en naturlig fokuspunkt som geografiskt område. Intervjustudien utfördes i hushåll belägna i utvalda områden som på något sätt drabbades av översvämningen 2014, Söderkulla, Hindby och Rosenvång.

2 Metod

I detta kapitel presenteras processen för examensarbetet samt de metodöverväganden som gjorts för att besvara frågeställningarna.

2.1 Processen

För att på bästa sätt uppnå syftet med arbetet har ett kvalitativt förhållningssätt valts. Den kvalitativa metoden kännetecknas av studier av människan i verkliga situationer och är som ansats övervägande induktiv, vilket innebär att man utgår från empiriska data för att sedan formulera begrepp i form av hypoteser eller teorier (Backman, 1998). Att använda fallstudien som arbetssätt vid det kvalitativa metodvalet har visat sig fungera bra då även den undersöker fenomenen i sin realistiska miljö eller sin kontext (ibid.). Höst, Regnell, och Runeson (2006, s.34) beskriver en fallstudie som "ett specifikt fall som oftast handplockas för ett speciellt syfte, där inga anspråk görs på att resultatet är generaliserbart på andra fall." Samtidigt menar Höst et al. (2006) att om man har likartade fall så är sannolikheten stor att slutsatserna blir desamma och med ett flertal fallstudier kan mer generella mönster kartläggas, dock fortfarande utan faktiska bevis. Översvämningen i Malmö 2014 är lämplig som fallstudie då den är representativ för både tidigare fall av skyfallsöversvämningar samt framtida fall av samma karaktär. Fallet står ut i det avseendet att det är just en skyfallsöversvämning och därmed inte orsakad av för stora flöden i vattendrag och sjöar. Översvämningens problematik för hushållen är dock likartad oavsett källa till översvämningen och lärdomar från fallet är av intresse för att identifiera tendenser som kan utvecklas till rekommendationer för hushållsberedskapens utveckling.

Den datainsamlingsmetod som valts är en intervjustudie och urvalet för intervjuerna har gjorts baserat på information om de värst drabbade områdena i Malmö efter översvämningen 2014. Anledningen till att intervjustudie har valts som datainsamlingsmetod är för att rapporten syftar till att på djupet undersöka de resonemang som ligger bakom individers hushållsberedskap, samt deras motivation till den. I en intervjusituation ges möjlighet till förklarande och förtydligande på ett naturligare och smidigare sätt än i exempelvis en enkätundersökning.

I figur 2 visas en överblick av arbetsprocessen. Arbetet började med en litteratursökning som efter ett tag löpte parallellt med skrivandet av rapporten. Efter att rapportstrukturen skapats och det teoretiska ramverket var på plats initierades konstruktionen av intervjuerna parallellt med fortgående skrivande och litteratursökning. Intervjuerna genomfördes och transkriberades löpande. När datainsamlingen var klar användes programmet Nvivo för att strukturera och analysera det insamlade materialet. Slutskedet bestod av att analysera resultaten från intervjustudien och koppla det till det teoretiska ramverket.

Figur 2. visar arbetsprocessens olika aktiva delar över tiden

2.2 Litteraturstudie

Litteraturstudien i rapporten har haft som syfte att:

- Ge en översikt över tidigare kunskap inom området
- Visa på betydelsen av att studera hushållsberedskap, ange forskningsfronten inom ämnet samt ligga till grund för konstruktion av intervjufrågor

I det initiala stadiet av rapporten utfördes breda sökningar i databaser som LUBsearch och Google Scholar med sökorden: hushållsberedskap, krisberedskap, motivationsteori, riskperception, riskmedvetenhet, riskförståelse med flera.

Sökningen följdes upp av en urvalsprocess där innehållet översiktligt bedömdes för att avgöra om det var relevant för rapporten. Efter att litteraturen valts ut gjordes en grundlig genomgång av innehållet, detta har sedan legat till grund för det teoretiska ramverket i avsnitt 3.

2.3 Intervjustudie

Intervjustudien som metod är frekvent kritiserad, Kvale (1997) belyser några av de vanligaste invändningarna som andra forskare har mot kvalitativa intervjustudier och bemöter dessa. Exempelvis menar kritiker på att forskningsmetoden är ovetenskaplig, snedvriden och subjektiv (ibid.). Kvale (1997) hävdar dock att ordet vetenskaplig beror helt på hur man uppfattar nyckeltermerna i definitionen av ordet. För att påvisa att samspelet mellan respondent och forskare inte skall bli snedvridet så måste man vara öppen med sitt tillvägagångssätt och öppet diskutera de utmaningar man ställts inför under processens gång (ibid.). Fullständig objektivitet är i princip omöjlig att uppnå eftersom den som förmedlar eller tolkar information präglas av sina subjektiva värderingar och synsätt (ibid.). Sammanfattningsvis kan man säga att intervjustudien är lämplig så länge forskaren är noga med att beskriva arbetsprocessen, motivera tillvägagångs sätt samt belysa de svårigheter som forskaren ställs inför.

2.3.1 Förarbete

Personer med relevanta erfarenheter för studiens syfte valdes utifrån geografisk placering av sin bostad. Dessa personer kontaktades genom att författarna gick runt i områdena och knackade dörr, under samtal med personerna så presenterades studien och en inbjudan till intervju lämnades. För att få upptag från lämpliga geografiska områden valdes platser som historiskt haft problem med översvämningar. Detta gav goda möjligheter att intervjua personer från målgruppen, det vill säga boende i högriskområden. För att få en nyanserad bild, var det eftersträvansvärt att intervjua personer som var så olika som möjligt inom den specifikt utsatta gruppen då det ofta finns en synergi mellan olika yttre faktorer som exempelvis ålder, kön, utbildning, befattning och olika åsikter (Höst et al. 2006). Strävan var att undersöka olika typer av hushåll, både villor och lägenheter men slutligen undersöktes endast villor och radhus på grund av svag respons från bostadsrättsföreningarna som äger lägenheterna i de drabbade områdena. Samtliga personer som ville ställa upp på en intervju var drabbade av översvämningen 2014.

Totalt genomfördes tretton intervjuer varav tolv i respondentens eget hem och en på offentlig plats. En av respondenterna har endast kompletterat en annan respondents intervju. Intervjutiden varierade mellan 20-60 minuter beroende på hur utförliga svar och resonemang som respondenten gav.

Kvalitativa forskningsintervjuer är enligt Kvale (1997) halv-strukturerade eller öppet riktade intervjuer (Höst et al. 2006), det vill säga varken helt öppna samtal eller strängt strukturerade frågeformulär. För att säkerställa intervjuens utformning för syftet utfördes två pilotintervjuer där respondenterna fick delta i en intervju, utan att den spelades in, där de sedan fick ge feedback på frågor och struktur. Dessa två pilotintervjuer användes inte i resultatet.

Intervjun delades upp i fyra faser enligt förslag från Höst et al. (2006):

1. Sammanhang: Intervjuerna inleds med en kort presentation av syftet med rapporten och upplägget av intervjun. I samband med detta förklaras också varför personen är utvald och hur svaren kommer att användas samt om personen som blir intervjuad medger att en ljudinspelning görs.
2. Inledande frågor: Dessa frågor syftar till att klargöra intervjuans roll i samhället samt att inleda samtalet med några enkla frågor med raka svar exempelvis ålder, utbildning och boendetyp.
3. Huvudfrågorna: Intentionen är att koppla rapportens frågeställning till dessa frågor och ställa dem i en ordning som känns naturlig för respondenten att besvara.
4. Sammanfattning: Intervjun avslutas med att respondenten får möjlighet att fylla i eller utveckla svar som hen inte är nöjd med eller upplever har saknats.

För intervjuerna användes en omfattande intervjuguide, se Bilaga A. En ljudupptagning gjordes för vardera intervju.

2.3.2 Efterarbete

Alla 13 intervjuer transkriberades ordagrant. Då ord inte kunde tydas transkriberades dessa som ”oklart”. Data från transkriberingen delades upp i fem olika fokusområden för att det skulle bli lättare att få en överblick och relatera data från de olika respondenterna till varandra. För detta användes intervjuanalysverktyget Nvivo, se

avsnitt 2.4. Efter att all data strukturerats upp i Nvivo användes Excel för att göra överblickbara tabeller över resultatet.

En utmaning i konstruktionsprocessen av intervjufrågor har varit att utforma frågorna så att de ger ett bra underlag för att besvara syftet och målet, något som försäkrats genom dialog mellan författarna och handledaren samt att de bygger på tidigare använt frågeunderlag vid andra studier om hushållsberedskap utförda av Linda Kvarnlöf, Universitetslektor på Mittuniversitet.

För att styrka både reliabiliteten och validiteten i intervjusituationen har ett neutralt förhållningssätt gentemot ämne och respondenter antagits. För att försäkra sig om att respondenterna uppfattar frågorna korrekt har ämnet som studien behandlar noga utretts innan intervjustart.

Då studien insamlar kvalitativa data via intervjuer så blir det problematiskt att skatta tillförlitlighet med siffror. Validiteten och reliabiliteten har istället styrkts genom beskrivning av insamlings- och bearbetningsprocessen ingående. När intervjuerna transkriberats utgör de det empiriska material som rapporten använder sig av. Kvale (1997) menar på att detta skapar ett reliabilitetsproblem då transkriberingen inte nödvändigtvis motsvarar intervjun utan endast är en tolkning och översättning av en muntlig kommunikation till en skriftlig sådan. Han hävdar att varje utskrift från ett sammanhang till ett annat medför att personen som transkriberar tvingas göra tolkningar och bedömningar.

Validiteten och reliabiliteten har varit en genomgående punkt i studiens alla stadier där åtgärder vidtagits för att behålla metoderna och all data trovärdiga och relevanta. Dessa åtgärder är exempelvis uppdelning av intervjutillfällena mellan olika intervjuare samt en uppdelning av transkriberingen.

Eftersom intervjustudien samlar resultat och åsikter från tolv respondenter i ett geografiskt område, blev möjligheten att generalisera resultatet på Sveriges befolkning begränsad. Däremot kan resultatet appliceras på andra grupper i Sverige, förutsatt att de också är belägna i högriskområden kopplat till översvämningar. Grupper bosatta i högriskområden till översvämningar har liknande specifika förutsättningar, vilket motiverar att denna intervjustudie kan användas för att dra slutsatser för andra geografiska områden med liknande riskbild för översvämningar som den i Malmö. Vilka geografiska områden i Sverige som är högriskområden och som resultaten av studien kan komma att vara applicerbara på har ej utretts i detta arbete.

2.4 Nvivo

Nvivo är ett databehandlingsprogram som används för analys av lågt strukturerade data såsom intervjuer, enkäter med öppna svar eller videoklipp. De transkriberade intervjuerna kan importeras direkt in i programmet som obehandlade Word-filer. Programmet möjliggör sortering och analys av datamängder på ett smidigt sätt och gör materialet lättare att genomarbeta och överblicka än om det gjorts manuellt. Sorteringen sker via kodning av texterna till specifika nyckelteman eller ord som användaren själv kan definiera. Programmet skapades 1997 av QSR international.

3 Teoretiskt Ramverk

I följande kapitel presenteras ett teoretiskt ramverk som bygger på litteraturstudien och beskriver forskningsfronten inom ämnet. Inledningsvis kommer ansvarsfördelningen mellan individer och samhälle att utredas. Därefter kommer begreppet riskperception och riskförståelse att förklaras följt av en beskrivning av faktorer som inverkar då individen bedömer och agerar utifrån de risker som hen omges av. Slutligen kommer motivationsteori att behandlas.

3.1 Samhällets krisberedskap – vem är ansvarig?

Samhällets krisberedskap består av både individuella insatser, samt insatser från myndigheter. En trend idag är dock att individen lever i en kultur av att vara beroende av det offentliga (Levac et al, 2012), en utveckling som vi även kan se i Sverige de senaste 60 åren inom många riskhanteringsområden (Olofsson och Öhman, 2009) där de offentliga institutionernas roll idag är mer "coachande" och mindre ansvarstagande än tidigare (ibid.).

I lagen om skydd mot olyckor (LSO) (2003:778) framhålls att individen själv är primärt ansvarig för sitt eget liv och egendom och att man som medborgare ska vara förberedd på kris genom egna förebyggande åtgärder och ej förvänta sig hjälp från myndigheter (Linell et al, 2015). Kommunen har dock förpliktelser (reglerade genom 3 kap. 2 § LSO) som säger att de måste bistå individen med rådgivning och information för att underlätta för den enskilde att fullgöra sina skyldigheter (Jönsson, 2015). Individen är dock inte ansvarig för precis allt, ser man till ansvar kopplat till översvämningar är det kommunens och dess förvaltningars uppgift att säkra tillgång till el, vatten och avlopp samt invånarnas säkerhet och hälsa. Insatser för att säkra dessa görs av räddningstjänst och kostnaden för insatsen måste stå i rimlig proportion till det som ska räddas, samtidigt som situationen ej ska vara möjlig för hushållet att hantera på egen hand (Räddningsverket, 2000). Det är främst när stor egendomsskada riskeras eller risk för liv föreligger, som kriterierna för räddningstjänst uppfylls, när det endast är ett eller några hus som riskerar att få vattenskador är det därför inte säkert att räddningstjänsten rycker ut (Länsstyrelsen, u.å.). Vad som klassas som stor egendomsskada eller var gränsen går för var risk för liv föreligger är ej specificerat och därmed tolkningsbart.

Asp (2014) framhåller att förväntningarna från det offentliga på individen och individens förväntningar på det offentliga är motstridiga. Individen har höga förväntningar på att få skydd och stöd i kris från det offentliga, något som kan bero på att det offentliga i vissa kriser stöttat enskilda och därför kan ha gett indikationer på att hjälpen är alla att tillgå (ibid.). Enligt LSO har myndigheter vid kris dock endast skyldighet att hjälpa de individer som ej kan hjälpa sig själva (Linell et al., 2015), en svår och fin gränsdragning. Asp (2015) har i en annan rapport som gjorts för försvarshögskolan tillfrågat offentliga aktörer om deras bedömning av den enskilde individens ansvar vid kris. Detta gjordes genom en enkätundersökning och några slutsatser som dras i rapporten är att 1) Medborgare tillskrivs mer ansvar av offentliga aktörer än vad de tros leva upp till. 2) Enskildas kunskap bör ökas genom en nationell informationskampanj om hur svensk krisberedskap fungerar samt om medborgarnas kontra samhällets ansvar gällande beredskap (Asp, 2015).

Staten har gjort en utredning med fokus på klimatanpassning av bebyggelse och hur ansvarsfördelningen för detta ser ut mellan stat, kommun, landsting, den enskilde och

andra (Statens Offentliga Utredningar (SOU), 2017). I det stora hela har den enskilde inte mycket att hämta vad gäller ersättning utan får till största del förlita sig på sitt försäkringsbolag. Utredningen konstaterar nämligen att kommunen inte är ansvarig för klimatanpassning av befintlig byggnation utan endast juridiskt ansvarig för klimatanpassning av nybyggnation enligt detaljplanen (ibid.). Konsekvensen blir att fastighetsägaren får bära ansvaret om bebyggelsen översvämmas och kan därmed inte begära skadestånd från kommunen (ibid.). Vad beträffar VA-huvudmannen, som är VA-syd i Malmöregionen, kan den enskilde däremot erhålla ersättning för uppkomna skador om det kan påvisas att dagvattensystemet är underdimensionerat och inte klarar av ett tio-årsregn (ibid.). Om dagvattensystemet däremot uppfyller det kriteriet och en översvämning orsakad av ett kraftigare regn uppstår så kan inte VA-huvudmannen hållas ansvarig eller bli ersättningskyldig. Sammanfattningsvis så finns det möjligheter för den enskilde att begära skadestånd men endast under specifika omständigheter. I övriga fall är den enskilde inte uttalat ansvarig men eftersom denne har ett egenintresse i frågan blir det också så att hen får axla problemet.

3.2 Individens riskperception och riskbedömning

Individens beredskap inför kriser påverkas av hur hen uppfattar, värderar och bedömer risker i sin omgivning (Enander, 2006). Tidigare forskning inom riskperception har skiljt på objektivism och subjektivism som två synsätt på risk där skillnaden har varit till vilken grad individen själv har kunnat prägla riskbilden genom åsikter och uppfattningar. Exempelvis var en forskares vetenskapliga beskrivning av risker kopplat till verkligheten sedd som objektivism, medan subjektivism istället handlade om den personliga uppfattningen, värderingen och bedömningen av den beskrivna riskbilden (Olofsson och Öhman, 2009).

Idag verkar forskningen istället peka på att det inte finns en objektiv riskbild. En risk kan beskrivas på ett objektivt sätt, med hjälp av statistik från försök eller undersökningar och presenteras genom siffror, tabeller eller diagram. Dock har metoden och datainsamlingen i undersökningen/försöket säkerligen haft en subjektiv prägel av individen som gjort studien. Hur resultatet sedan uppfattas av mottagaren är också subjektivt, det handlar om hur sociala och kulturella faktorer i form av människans egna tolkningar av världen påverkar riskuppfattningen, utifrån detta synsätt är inget absolut utan all kunskap är relativ (Olofsson och Öhman, 2009). De normer och värderingar som omger individen i det sociala och fysiskt definierade sammanhang som hen befinner sig i är avgörande för den förståelse hen kan skapa kopplat till en specifik risk, även kallat riskförståelse (Wall, 2010). Individer kan ha samma riskperception men ha helt skilda riskförståelser då den senare kopplas mer till specifika sociala och rumsliga sammanhang än tidigare kunskap, där platsanknytning och livsmiljö verkar ha särskilt stor betydelse (ibid.).

Slovic et al. (2004) beskriver att det finns två skilda system av tänkande hos individen, det analytiska och det experimentella. Det analytiska är långsamt, krävande, medvetet och baserat på logiska resonemang. Det experimentella är istället intuitivt, snabbt, automatiskt, undermedvetet och baserat på affekt. Affekt är enligt Slovic et al. (2002) en avgörande faktor i riskuppfattningen och riskbedömningen och definieras som graden av upplevd bra eller dålig känsla i situationen och kan ske både medvetet eller omedvetet. Slovic och Slovic (2010) menar att känslor överför meningsfullhet till information. Många beslutssituationer är komplexa vilket gör det svårt för individen att endast använda det analytiska tankesättet på grund av exempelvis tidsbrist eller

begränsad kognitiv förmåga. Det affekt drivna tankesättet används då istället eftersom känslor som rädsla, ängslan, oro och ångest i vissa fall kan ha större påverkan på beslutsfattandet och därmed individens agerande, än logiska utvärderingar. (Loewenstein, Weber, Hsee, & Welch, 2001).

Siegrist och Sütterlin (2014) exemplifierar affekt med ett antal test där personer fick bedöma allvarlighetsgraden av konsekvenserna från bland annat naturkatastrofer och katastrofer skapade av människan. I ett av dessa tillfrågas personen att bedöma allvarlighetsgraden av tre dödsfall till följd av en arbetsolycka vid konstruktionen av ett kärnkraftverk respektive en solcellsanläggning. Trots att utfallet av de båda katastroferna var identiska så bedömdes de tre dödsfallen vid solcellsanläggningen som allvarligare och mer tragiska. Siegrist och Sütterlin (2014) hävdar att detta beror på en affekt driven reaktion där solcellstekniken uppfattas som bättre och mer positiv vilket medför att olyckor associerade med denna typ av teknologi uppfattas som mer tragiska och vice versa för kärnkraften.

Tversky och Kahneman (1974) forskade på hur människor fattar beslut med begränsad kunskap. Resultatet av forskningen visar att tidigare inlärd kunskap kan spela stor roll vid tolkning av information och leda till att individen drar "felaktiga" slutsatser, även kallat *bias* (Tversky & Kahneman, 1974). Slovic et al (1988) skriver också om *bias* men kopplar det till begreppet risk. De menar att individen har svårigheter att hantera den komplexitet som risker innebär och därför måste använda sig av förenklade strategier för att kunna skapa sig en uppfattning om risken. Olofsson och Öhman (2009) bygger sina resonemang, där de skiljer på tre olika sorters *bias*, på tidigare forskning av Slovic, Tversky och Kahneman. De tre olika *bias*:en är: Tillgänglighet, Förankring och Representativitet. *Tillgänglighet* handlar om att minnen, egna erfarenheter och information från omgivningen kan göra att risken både överskattas eller underskattas, *förankring* handlar om att individen tolkar information utifrån tidigare kunskap och lätt fastnar i denna information trots att ny "bättre" information finns tillgänglig och *representativitet* som handlar om att vi tenderar att bedöma sannolikhet för en viss händelse utifrån andra jämförbara händelser och då anta att sannolikheten är densamma (Olofsson och Öhman, 2009; Enander, 2005).

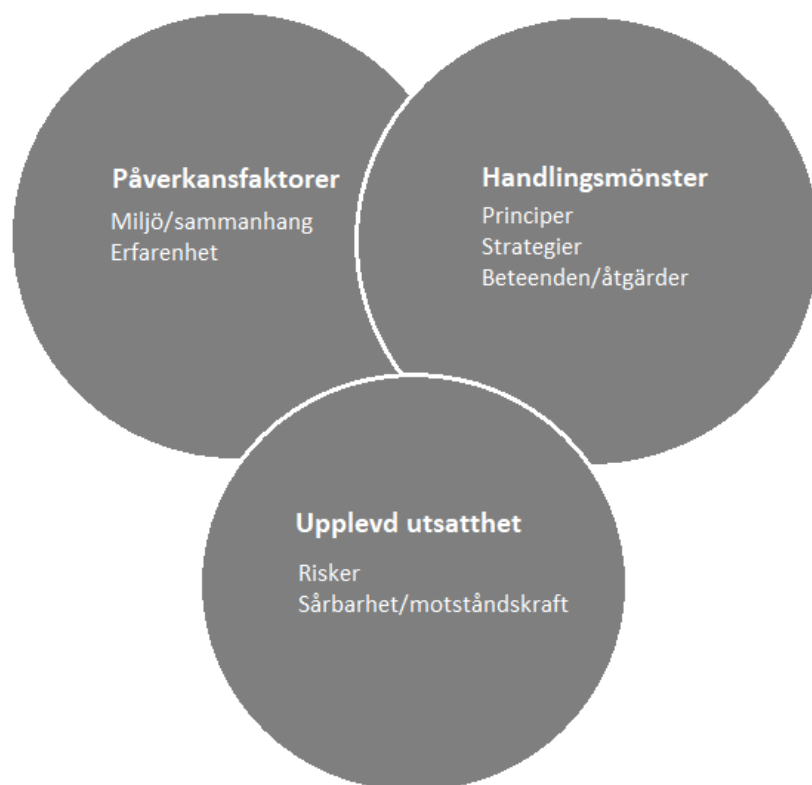
Under Galna Ko-sjukan epizootin¹ minskade köttkonsumtionen drastiskt (Sorenson, Delhumeau, Bernstein, Costanza, & Morabia, 2003). Det kan till exempel berott på en allmän rädsla att insjukna, eller att krisen även uppmärksammade oetiska metoder inom köttproduktionen. Kanske var det i stället så att individer påverkades av andra i sin omgivning som tog beslutet att undvika kött. Vad som är viktigt för varje individ i en specifik beslutssituation är mycket svårt att veta men i detta fall har det säkerligen varit en kombination av logiska resonemang, bias och affekt hos individen.

¹ Epidemi bland djur.

Olofsson och Öhman (2009) skriver att ens familjeförhållande kan påverka riskbedömningen, för en person med familj kan risker upplevas som allvarligare än för en ensamstående. I detta fall kan det handla om att personens acceptansnivå för risken sjunker till följd av att hen måste ta hänsyn till fler än sig själv, till exempel sina barn. Hansson (2003) menar att riskuppfattningen i denna bemärkelse är knuten till förhållandet och bandet mellan individer, vilket också kommer att vara en affektiv aspekt som spelar in vid beslutsfattandet.

Annan väldokumenterad forskning visar att individen tenderar att underskatta risken för egen del jämfört med människor i sin omgivning, det vill säga att individen upplever sig själv som mindre sårbar än andra, både gällande risker förknippade med hög och låg egenkontroll (Enander, 2005). Weinstein et al. (2015) talar om *orealistisk optimism* som är ett fenomen som innebär att individen själv tror att de i slutändan kommer vara mer gynnade än genomsnittet, med andra ord att de är mindre benägna att påverkas av en risk jämfört med genomsnittsindividen, något som ofta inte stämmer. Denna brist på säkerhetsmedvetenhet beror på att människor är motiverade att tro att det kommer gå bättre för dem själva än för andra (Weinstein et al., 2015), något som kan ses som ett normalt och hälsosamt tillstånd i vardagen (Enander, 2005). Andra anledningar till orealistisk optimism kan bero på att individer besitter annan och ofta mer information om sig själv än om genomsnittsindividen (Weinstein et al., 2015). Fenomenet kan ha konsekvenser för både beteende och beslutsfattande.

Hur individen bedömer och agerar utifrån sin verklighet är svårt att förutsäga då komplexiteten hos både individen samt dess omgivning innebär att det är ett samspel av faktorer som har betydelse i beslutsprocessen. Vilka vi är som personer och vilka erfarenheter vi har, vårt unika analytiska och experimentella tänkande samt den verklighet vi lever och är uppväxta i kommer att påverka vår riskbedömning samt de val vi sedan gör. Hansson (2013) nämner att man inom beslutsteorin ofta förutsätter att de alternativ som individen står inför är väldefinierade, men att detta är en förenkling av verkligheten. Istället utgör en beslutssituation ofta en komponent i ett större komplext sammanhang där valet relateras till flertalet andra beslut och deras sannolikhet/konsekvens (ibid.), ett faktum som gör att individens beslut utifrån kan ses som irrationellt och ologiskt men som för individen själv är fullt underbyggt och logiskt. Det finns forskning som studerat människors säkerhetsvanor, säkerhetstänkande och säkerhetsbeteende (Enander, 2005). En fokusgruppsstudie och en enkätstudie har resulterat i en modell som beskriver tre tankesfärer där var och en tar upp en väsentlig aspekt i människors sätt att resonera om sitt eget säkerhetstänkande samt säkerhetsbeteende (ibid., s.32). Modellen är presenterad i figur 3 på nästa sida.

Figur 3. visar de tre tankesfärerna och deras innebörd.

Sammanfattningsvis är det flertalet faktorer som påverkar individens beslutsfattande, både yttre såsom miljö, sammanhang, erfarenheter och den upplevda utsattheten, samt inre faktorer såsom enskilda vanor, beteenden, strategier och principer. De tre sfärerna är sammanlänkade och påverkar varandra hela tiden. Detta innebär att när en individ hamnar i en ny miljö eller är med om en händelse för första gången påverkas även de andra två sfärerna som då kan leda till ändrade beteendemönster och uppfattning om risker. Reflektioner från deltagarna påvisar dock att individen med tiden tenderar till att återvända till gamla beteendemönster, det vill säga att nya beteenden kan vara svåra att hålla fast vid (ibid.).

3.3 Beredskap och motivationsteori

Beredskap definieras som de resurser, handlingar och den kunskap som används för att effektivt förutse, slå tillbaka mot och återhämta sig från slagkraften av riskkällor (UNISDR, 2009). Hushållsberedskap är således den individuella beredskap som begränsas inom ett hushåll och är ett verktyg för att mildra konsekvenserna av en kris. Wall (2014) hävdar att många olyckor och kriser i vardagslivet hade kunnat förhindras eller resultera i mildare konsekvenser om individen själv hade vidtagit beredskapsåtgärder. Levac, O'Sullivan och Toal-Sullivan (2012) menar att hushållsberedskap kan utgöras av både kunskap om de geografiskt specifika riskerna som omger en, om att ha ett "överlevnads-kit" bestående av mat, vatten, medicinska förnödenheter och skydd under en 72-timmarsperiod samt om att ha en beredskapsplan. Generellt verkar det inte finnas något linjärt samband mellan medvetenhet om risker och hushållsberedskap på grund av de många andra faktorer som också påverkar beteendet (Maidl och Buchecker, 2015), men det verkar däremot finnas en tydligare korrelation mellan personliga erfarenheter och individens beredskap (Federal Emergency Management Agency, 2014). Gällande översvämningsrisker har det kunnat påvisas en

positiv korrelation mellan individers medvetenhet om denna risk och deras beredskap kopplat till samma risk (Thieken et al., 2007). På samma sätt verkar bristen på medvetenhet kopplat till översvämningssrisker vara förknippat med en ökad utsatthet för risken där bristen på medvetenhet specifikt kunde kopplas till samhällsklass, brist på tidigare erfarenhet av översvämningar samt tiden individen varit bosatt i det utsatta området (Burningham, Fielding och Thrush, 2008).

Motivation definieras enligt Nationalencyklopedin [NE] (2018) som *”de faktorer hos individen som väcker, formar och riktar beteendet mot olika mål.”* Motivationsteori undersöker orsaker till individens handlande samt varför vissa handlingar prioriteras framför andra (NE, 2018). Motivationen kan bero både på inre och yttre drivkrafter (Wall, 2014).

Inre motivation karaktäriseras av att individen upplever att utförandet av handlingen i sig gynnar dem själva genom känsla av välbehag. Ett exempel är om man har kunskap om att man är bosatt i ett högriskområde och därmed inser att vidtagandet av preventiva åtgärder är nödvändigt och lugnande.

Yttre motivation kännetecknas istället av att beteendet blir förstärkt utifrån och ger en upplevd känsla av att något ”måste” göras för att uppnå resultat eller undvika negativa konsekvenser (Ryan & Deci, 2000). Yttre motivation kan delas upp i två typer: 1) Yttre styrning är motiv att utföra en handling som uppstår på grund av att individen känner sig tvingad eller blir ledd mot ett visst beteende. 2) Identifierad styrning innebär att personer som individen ser upp till har samma inriktning vilket skapar motiv för att individen själv skall utföra handlingen (ibid.). Ett exempel på yttre styrning är att kommun eller försäkringsbolag ger ekonomiskt stöd till hushåll för att få dem att vidta specifika åtgärder. Identifierad styrning kan vara att man exempelvis motiveras av sina grannar om de utför åtgärder.

Ytterst finns amotivation som är ett tillstånd då individen helt saknar intention att utföra handlingen vilket kan bero på en rad faktorer så som att handlingen saknar värde för individen, känsla av otillräcklig kompetens eller avsaknad av tro på att önskat resultat kommer att uppnås (ibid.).

Alla individer har skilda motiv till att utföra handlingar, något som kan bero på att behoven skiljer sig åt mellan dem. Maslow (1957) skriver om en teori för behov hos människan, teorin bygger på ett hierarkisystem där de undre behoven måste vara uppfyllda för att individen skall kunna uppfylla behov som är belägna högre upp i hierarkin. Basbehoven för människan är de fysiologiska såsom mat, sömn och reproduktion, utan dessa överlever vi inte som art, dessa kallas även för primära behov (NE, 2018). Dessa följs av behovet av säkerhet såsom att ha tak över huvudet samt att vara fri från negativa känslor som obehag och ångest. Då båda dessa behov är uppfyllda blir nästa steg att känna samhörighet och uppskattning följt av det sista steget som är självförverkligande (Maslow, 1957), även kallade sekundära behov (NE, 2018). En individ kan under sin livstid vandra både uppåt och nedåt i hierarkin beroende på hur individen påverkas av externa händelser och vilka åtgärder hen vidtar för att förändra sin situation.

För att individen skall vidta åtgärder ska hen uppleva att det finns ett reellt hot och det måste finnas en önskan att undvika eventuella negativa konsekvenser av detta hot (Floyd, Prentice-Dunn, & Rogers, 2000). Även Levac et al. (2012) talar om att individen ska kunna identifiera risken, inse att hen har möjlighet att påverka konsekvenserna samt att det finns något att vinna på att agera. Det har även visat sig att individen är mer benägen att vara förberedd ifall människor i individens omgivning är förberedda, till exempel familj och vänner (ibid.). Den huvudsakliga faktorn till varför människor inte vidtar beredskapsåtgärder är att dessa individer är osäkra på vad de ska förbereda sig för (Enander, 2006). Enander (2006) belyser också att personlig mening och upplevelse av mening i engagemang på samhällsnivå är faktorer som påverkar benägenhet till beredskapsåtgärder. För hög tillit till andra och till myndigheters förmåga att hjälpa till kan ha negativ inverkan på den egna motivationen till beredskap (ibid.). Samtidigt visar en empirisk studie från USA på en positiv korrelation mellan tillit till det offentliga förmåga att förebygga och hantera översvämningsrisker, och benägenheten att köpa en översvämningsförsäkring (Shao et al., 2017). Detta motsäger Enander (2006) eftersom försäkring kan ses som en beredskapsåtgärd, dock är båda påståenden indikationer och inte konstaterade faktum samt att försäkring är ett specialfall av beredskap som inte kan appliceras generellt på alla beredskapsåtgärder. Shao et al. (2017) belyser i sin studie att de viktigaste parametrarna för att frivilligt köpa en översvämningsförsäkring är minnet av tidigare kraftiga översvämningsrisker i området, (bias-tillgänglighet), följt av storlek av inkomst och viljan att skydda sin egendom, vilket förutsätter att individen äger sin egen bostad. Det vill säga att ju tätare inpå en kraftig översvämningsinträffat och ju värre konsekvenserna av den var desto högre sannolikhet för att personer i det drabbade området motiveras att köpa en försäkring (ibid.).

4 Översvämningar i det svenska samhället

Att vara bosatt nära vatten har varit en grundsten för många framgångsfaktorer såsom tillgång till sjö- och havstransport samt utnyttjande av rinnande vattnens rörelseenergi för diverse uppgifter i modern tid (Räddningsverket, 2000). Närheten till vatten innebär också risker i form av översvämning till följd av höjt vattenstånd, kraftig nederbörd eller stormar. Översvämning är ett samlingsbegrepp som syftar till situationer då vatten täcker ytor utöver de normala gränserna för sjö, vattendrag och hav eller lokalt till följd av kraftig nederbörd (Nyberg, 2008). MSB (2012) har gjort en undersökning av de översvämningar i Sverige som påverkat människors hälsa, miljö och ekonomi mellan åren 1901–2010. Där konstaterades det att 70% av översvämningarna har skett utmed sjöar och vattendrag och att översvämning på grund av skyfall också var förhållandevis vanligt (ibid.).

Konsekvenserna av översvämningar är ofta att samhällets infrastruktur drabbas hårt, exempelvis vägar, järnvägar och broar som tillfälligt blir obrukbara och följd effekterna kan bli utdragna och kostsamma reparationsarbeten (Räddningsverket, 2000; MSB, 2012). Tillgången på färskvatten, som är ett av våra viktigaste grundbehov, löper också risk att drabbas genom att översvämningen drar med sig föroreningar som kontaminerar vattentäkter (ibid.).

På den centrala nivån har Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI) ett ansvar att bevaka flöden av vattendrag runt om i Sverige och utföra prognoser för höga flöden som kan innebära risk för översvämning (Räddningsverket, 2000). Eventuella varningar för höga flöden skickas ut till berörda myndigheter, kommuner samt SOS-centraler om det förväntas uppstå risk för översvämning inom de kommande 48 timmarna (ibid.). SMHI utfärdar även allmänna varningar i samband med kraftig nederbörd, högt vattenstånd som sprids i media såsom radio, tv och tidningar samt på deras egen hemsida.

4.1 Påverkansfaktorer

Det finns en rad faktorer som påverkar benägenheten till översvämning på en given plats. Det kan vara andelen hårdgjorda ytor, vattenmättnaden i den aktuella marken, årstid, temperatur och avdunstning med flera (Räddningsverket, 2000). Hårdgjorda ytor är specifikt problematiskt då det dels hindrar marken från att absorbera vatten samtidigt som det ökar avrinningshastigheten (Nyberg, 2008).

Plötsliga och kraftiga regn uppstår oftast i samband med stillastående molnfronter. Detta medför att stora mängder vatten, oftast 100mm eller mer blir koncentrerat till ett litet geografiskt område (Räddningsverket, 2000). I tätorter kan detta orsaka stora problem då det överbelastar dagvattensystemen och översvämmar källare m.m. (Räddningsverket, 2000; MSB, 2012). Långvarigt regnande kan även orsaka problem om vattnet inte hinner avdunsta eftersom marken blir succesivt mättad. Det leder till att fortsatt regn inte kan infiltrera i marken och lägger sig istället på ytan. Ytligt vatten har en snabbare avrinning till närliggande vattendrag vilket ökar flödena och därmed riskerna för översvämning längs vattendragen (Räddningsverket, 2000).

4.2 Riskreducerande åtgärder

Fysisk planering är ett sätt för kommunen att påverka och styra hur utvecklingen av mark och vatten skall se ut samt hur anläggningar och infrastruktur skall användas och utformas (Räddningsverket, 2000). Den miljö vi lever och verkar i, påverkas kraftigt av de beslut som tas eller inte tas i den fysiska planeringen. Till hjälp i den fysiska planeringen finns det översvämningsskartor där områden som löper risk för översvämning för givna vattenflöden markeras ut, såsom 20- och 100-års flöden (ibid.). För kommuners del är fysisk planering ett viktigt sätt att arbeta förebyggande mot översvämningar eftersom det är billigare att hantera problem i ett teoretiskt stadie än att behöva lösa dem när de redan existerar fysiskt.

Det finns fler sätt än fysisk planering som kan användas för att reducera risker kopplat till översvämning. Riskreducerande åtgärder som genomförs innan översvämningen inträffar kan delas in i 1) förebyggande, 2) skadebegränsande, 3) förberedande åtgärder och 4) varningssystem (Nyberg, 2008).

1. Förebyggande åtgärder för att förhindra uppkomst av översvämningar är problematiskt då människan inte råder över vädret, dock så finns en koppling till klimatpåverkan och hur den potentiellt ökar risken för uppkomst av översvämningar (ibid.). Det tillvägagångssätt som finns är att ta bort det som är sårbart för översvämning i riskområden det vill säga flytta byggnader, människor och infrastruktur till områden som inte är lika utsatta. Utvecklingen visar dock på att motsatsen sker och alltfler verksamheter placeras i översvämningsszoner (ibid.).
2. Invallningssystem kan betraktas som skadebegränsande då det inte förebygger översvämningen utan snarare hindrar den från att skada objekt av värde. Problematiken med vallar är att de ger ett bra skydd upp till den vattennivå den designats för eller givet att konstruktionen är intakt. Överskrids nivån eller konstruktionen fallerar så har invallningen snarare negativ effekt (Tobin, 1995). Detta beror på att det skapas väldigt kraftiga lokala flöden i brytpunkterna som kan orsaka mer än bara vattenskador samt att resterna av vällen försvårar tillbakarinningen av vattnet och kan därmed förlänga översvämningen (ibid.). Försäkringar är också ett sätt att begränsa skada men det existerar en problematik med alla osäkerheter som råder kring omfattning och sannolikhet för skada till följd av översvämning. Dessa osäkerheter gör att det inte blir lika attraktivt för försäkringsbolagen att erbjuda översvämningförsäkring, eftersom de har som mål att gå med vinst och då vill de hantera så lite osäkerhetsfaktorer som möjligt. Samtidigt finns det påtryckningar från regeringen på försäkringsbolagen att erbjuda någon form av minimiskydd för både industri och privatpersoner. Det har resulterat i samarbete mellan de två parterna för att försäkringar spelar en så stor roll för en stabil ekonomi i landet (Sanders et al., 2005), vilket gynnar alla parter. Ytterligare ett problem är att de individer som tenderar att vara i störst behov av försäkringen oftast har minst ekonomiska medel att avyttra för att betala för den då det generellt är låginkomsttagare som bor i riskområden (Browne & Hoyt, 2000). Dessa begränsningar är identifierade i studier från USA och Europa vilket medför att den problematiken inte nödvändigtvis är lika påtaglig i Sverige då översvämningssersättning ingår som standard i svenska hemförsäkringar (if, 2018; Länsförsäkringar, 2018; Trygg Hansa, 2018). Problemet med att låginkomsttagare i riskområden inte har råd

med försäkringar kvarstår dock men om situationen är lika utbredd i Sverige är inte klart.

3. En intervjustudie utförd i Tyskland indikerar att förberedande åtgärder som kunskap och åtgärder för att skydda egendom har en mildrande effekt på ekonomisk skada från översvämningar och även en påskyndande effekt av återhämtningsprocessen (Thieken et al., 2007).
4. Varningssystem är viktiga redskap för att minska skador under översvämningar. Problematiken ligger i att skapa en tillförlitlighet till systemet från allmänhetens sida. Historiskt så har tillförlitligheten varit låg för dessa typer av system vilket skapar problem (Nyberg, 2008). Detta skulle kunna lösas genom att låta allmänheten vara delaktig i skapandet av varningssystemet (ibid.).

4.3 Översvämningen i Malmö 2014

Den 31 augusti 2014 drabbades Malmö av ett kraftigt skyfall på över 100 mm regn inom loppet av några timmar (Lindher, 2015). Figur 4 visar Söderkullaparken några timmar efter skyfallet.

Figur 4. Söderkullaparken efter skyfallet 2014. Foto: Privat

Detta resulterade i omfattande skador och stora kostnader för hela samhället till följd av händelsen. För att klara av framtida utmaningar med förväntad ökning av nederbörd i Malmöregionen tillsatte Malmö stad en utredning för att ta lärdom och få en överblick över vilka faktorer som gjorde att situationen utvecklades som den gjorde. Denna granskning som är utförd av stadsrevisionen genom Fia Lindher (2015) kartlade Malmö stads befintliga beredskap och strategi för att hantera förebyggande arbete med klimatanpassning, skydd av stad och medborgares egendom samt efterföljsamhet av lagar och handlingsplaner.

Granskningen kom fram till att det var främst det förebyggande arbetet som brast trots att utvecklingen gått i rätt riktning (ibid.). Största problemet i dagsläget är fortfarande den stora andelen hårdgjorda ytor och bristen på grönområden med absorberande och fördröjande förmåga samt att dagvattensystemet inte är dimensionerat för så stora mängder vatten. Att bygga ut dagvattensystemet döms ut som en orealistisk lösning som varken är tekniskt eller ekonomiskt genomförbar och därmed kvarstår det att minska de hårdgjorda ytorna och öka andelen grönområde (ibid.). Detta är en insats som inte enbart behövs från kommunen och utan även från privata aktörer och privatpersoner då kommunen inte äger deras mark. För att detta skall kunna uppmärksammas måste kommunen bli bättre på att nå ut med information till berörda markägare och allmänheten (ibid.). Trots detta behov av fler grönytor och mindre hårdgjorda ytor pekar Malmö stads översiktsplan på att staden skall förtätas och främst växa innanför Yttre Ringvägen. Att lyckas med förtätning av staden utan att minska den redan lilla andel grönyta som finns blir ett problem (ibid.).

I skyfallsplanen konstateras det att en lösning för att lyckas med förtätning och samtidigt skapa grönområden är att identifiera multifunktionella lösningar som har en annan primärfunktion till vardags men som kan översvämmas och därmed fungera som skydd för kringliggande byggnader (Malmö Stad & VA SYD, 2016). Ett exempel på en multifunktionell lösning är en nedsänkt park med möjligheter för lek och rekreation som även fungerar som vattenmagasin vid kraftig nederbörd.

5 Resultat

Här presenteras resultatet från de 13 genomförda intervjuerna, intervjuguiden hittas i Bilaga A. I tabell 1 finnes respondenternas ålderskategori samt hushållstyp. Ålderskategorierna är uppdelade i yngre (<35år), medel (36år<x<59år) samt äldre (>60år).

Claras intervju användes som komplement till Rimas intervju. Detta gjordes på grund av Rimas demens för att säkerställa att de svar hon givit var korrekta och trovärdiga. En sammanfattning av resultatet finns i tabellform, se Bilaga B. Respondenterna benämns inte vid sina riktiga namn. Översvämningen 2014 refereras som "händelsen".

Tabell 1 visar respondenternas ålderskategori och hushållstyp.

Namn	Ålderskategori	Hushållstyp
Pelle & Maja	Äldre	Enplansradhus (utan källare)
Mikael & Ulrika	Medel	Villa (med källare)
Berit	Äldre	Enplansradhus (utan källare)
Kristin	Äldre	Villa (med källare)
Karoline	Medel	Radhus (med källare)
Jakob	Äldre	Radhus (med källare)
Gösta	Medel	Radhus (med källare)
Rima	Äldre	Enplansradhus (utan källare)
Clara	Medel	-
Orvar & Ester	Äldre	Villa (med källare)
Liselott	Yngre	Radhus (med källare)
Jolanta	Yngre	Radhus (med källare)
Annika	Yngre	Villa (med källare)

5.1 Upplevelse av händelsen

I tabell 2 och 3, Bilaga B sammanfattas resultatet till följande avsnitt.

Samtliga respondenter beskriver händelsen som allvarligare än vad de trott att den skulle bli. Några hade hört på väderleksrapporten att det skulle regna kraftigt men ingen observerade varningar eller meddelanden om att de borde vidta specifika åtgärder. Tidigt på morgonen ska regnet och åskan ha fört så pass mycket oväsen att det väckte många av respondenterna som sedan började observera ovädret inifrån sina bostäder. För några av respondenterna var händelsen omskakande. Kristins källare blev exempelvis nästan helt fylld med vatten vilket kan ses i figur 5.

Det var en söndagsmorgon och ett himla brak hörde jag. Det var min enda sovmorgon på hela hösten, så jag rusade upp och skulle skälla ut min man. Hur vågar han innan klockan 8 på min enda sovmorgon att börja banka och ha sig. Så jag öppnar sovrumsdörren och blir mött av en våg av bråte och vatten. Så jag fick rusa upp för trappan i trosor och nattlinne. Tio minuter senare hade vi 1,9 meter vatten i källaren.

Kristin

Figur 5. Bild på Kristins källartrappa när vattnet börjat sjunka undan. Notera tidigare nivå på tapeten. Foto: Privat.

Berit som bor i ett enplanshus var vaken när vattnet trängde in i bostaden genom glipor mellan dörrar och väggar. Hon hade följt händelseförloppet inifrån samtidigt som hon haft telefonkontakt med sin son och sett hur vattnet successivt stigit utanför. Till slut hade vattnet börjat sippra in genom glipan under uterumsdörren och som mest hade Berit ca 40 centimeter vatten i sin bostad. Pelle, som också bor i ett enplanshus, berättar att händelseförloppet gick fort och att vattnet till slut hade stigit upp till höften inne i bostaden. Även Rima berättar att hon satte ner fötterna i vatten när hon vaknade.

Övriga respondenter hade endast vatten i källaren med gemensam nämnare att vattnet kommit upp genom golvbrunnarna. Det mesta av vattnet försvann tillbaka genom golvbrunnarna efter några timmar. För de tre respondenterna i enplansradhusen tog det mer än ett dygn innan det mesta av vattnet försvunnit ut ur bostäderna. Det är dock oklart exakt hur lång tid det tog då dessa tre respondenter fick evakueras från sina bostäder innan vattnet försvunnit.

5.1.1 Skador

Gällande skador som uppkommit på grund av översvämningen uppger samtliga respondenter att de fått skador på saker av både ekonomiskt och emotionellt värde. Bland annat omnämns saker som väggar, tak, fönster, dörrar, sängar, möbler, elektronik, bilar, böcker, vitvaror, kläder, skor, men även saker som vinylskivor, gamla stereos, skivor, band, jobbrelaterade dokument samt familjeminnen. Den sak av emotionellt värde som de flesta av respondenterna uppger ha blivit förstört är foton, något som varit svårt att få ersättning för då försäkringsbolag endast ersätter om kvitton kan redovisas. För Jolanta var skadorna i källaren så omfattande att allt fick totalrenoveras utom golvet. Orvar och Ester, Jakob och Karoline fick också skador på konstruktionen och fick därför byta innerväggarna i källaren. För resterande respondenter med källare har skadorna främst varit mindre materiella ting där större saker som tvättmaskin/torktumlare utmärker sig något.

För tre av hushållen blev skadorna på fastigheten så omfattande att de var tvungna att evakueras. Pelle och Maja berättar att de fick flytta ut från huset i 14 månader, då vattennivån inne i huset gjort att en totalrenovering av väggar och golv var nödvändigt. Även Berit och Rima fick evakueras från sina bostäder lika lång tid på grund av de stora vattenskadorna på husen. Pelle och Maja, Berit, Rima och Kristin bor på den gata som, enligt de själva, var bland de värst drabbade under översvämningen. Kristin bor, till skillnad från sina grannar, i en villa med två plan och eftersom plan två var oskadat kunde det användas som familjens uppehålle. Detta gjorde att evakuering inte var nödvändig för Kristin trots att de blev erbjudna alternativ boning av försäkringsbolaget.

5.1.2 Känslor

Känslor syftar till respondenternas reaktioner på händelsen i sig eller påföljder av den. Jakob och Mikael uppger inte att de blivit känslomässigt påverkade i någon speciell utsträckning. Detta står i kontrast till resterande respondenter, där många beskriver en känsla av chock, panik, handlingsförlamning, obehag eller illamående. Fem av respondenterna uppger att de eller deras partner fortfarande känner oro, eller gjorde under flera år efter händelsen, när det ska regna kraftigt.

Min man har inte vågat komma ut och hälsa på våra barn utan har velat vara här hemma. Det har inte hänt förr... vi har båda varit borta samtidigt. Inte hela tiden va för han åker bort i tre månader, men denna gången ville han inte åka förrän jag kommit hem.

Kristin

Kristins barn bor i Australien. Det faktum att hennes man tycker det är jobbigt att lämna huset en längre tid trots att de gjort så ofta vid tidigare tillfällen indikerar på att han har påverkats starkt emotionellt av händelsen och att han blir begränsad av sin oro.

Orvar och Ester samt Kristin uppger att de har en oroskänsla för husets värde kopplat till översvämningarna. På frågan om de är oroliga när det regnar svarar Orvar och Ester:

Naturligtvis, det är ju då det blir som mest akut på något sätt [...] Det handlar ju också om husets värde, det finns ingen som vill köpa ett hus som blir översvämmat.

Orvar

För både Kristin, Orvar och Ester har det blivit påtagligt, till följd av de senaste översvämningarna, att de pengar som de har investerat i bostaden löper större risk att gå förlorade vid en eventuell husförsäljning. Majoriteten av respondenterna har, som tidigare nämnt, fått saker av emotionellt värde förstört på något sätt under översvämningen och de uppger att det var väldigt jobbigt.

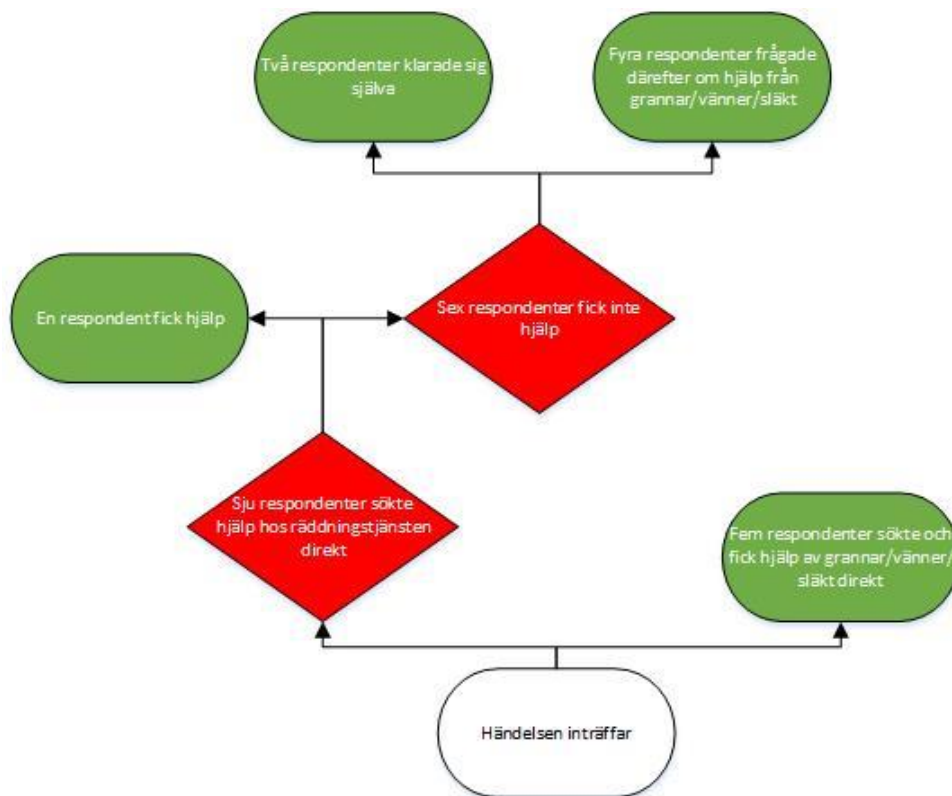
Jag fick inte gå ner och titta för det var ju väldigt mycket saker vi hade i källaren. Saker som tillhör min dotter som vi sparar från när hon var liten, grejer från vårt bröllop. Jag är en sån som sparar på mycket så min man lät mig inte gå ner och titta.

Annika

5.1.3 Hjälp

Med hjälp avses direkt stöd till hushållet för att hantera översvämningen. Det som tas upp och diskuteras i intervjuerna är hjälp från släktingar, vänner, familj och räddningstjänst.

Ser man till den hjälp som respondenterna generellt fick, så var det personer i närområdet i form av grannar eller släktingar. Figur 6, på nästa sida, visar vägen till hjälp för hushållen.

Figur 6 visar vägen till hjälp för hushållen.

Det var två respondenter som uppgav att de inte tagit emot någon hjälp i direkt anslutning till händelsen trots att båda faktiskt ringde räddningstjänsten. De hade olika skäl till varför, Jakob berättar exempelvis att han, vid tidigare översvämningar, ringt räddningstjänsten men då fått veta att de inte haft tid att hjälpa honom och därför tog han beslutet att inte kontakta dem. Även Karoline valde att inte ringa räddningstjänsten då hon hävdar att de snabbt förstod att räddningstjänstens resurser behövdes till mer omfattande insatser för allmänheten eller industrin.

Sju av respondenterna ringde eller försökte ringa räddningstjänsten, antingen utan att få något svar eller att få svaret att de inte hade möjlighet att hjälpa till. De hushåll som senare var tvungna att evakuera (Berit, Pelle och Maja) fick alltså ingen hjälp av räddningstjänsten i inledningsskedet av översvämningen.

Rima kontaktade sin systerdotter Clara, som ringde räddningstjänsten åt henne. Av de som ringde räddningstjänsten var Rima den enda som fick hjälp. Clara bekräftar Rimas citat nedan.

Jag har för mig att jag ... fick hjälp av någon som kom till min... som kom hit och hämtade mig.

Rima

Då ringde jag till räddningstjänst [...] sen så tror jag att de kom dit och fick bära ut henne.

Clara

Både Pelle och Maja samt Berit uttrycker missnöje med räddningstjänstens prioritering i olycksskedet. De menar på att deras situation i kombination med deras ålder borde ha lett till att de fått hjälp med att evakuera.

5.1.4 Försäkringsbolag

Samtliga tolv respondenter hade tecknat en hemförsäkring, tre av respondenterna hade även försäkring genom sin bostadsrättsförening. En majoritet av respondenterna (åtta stycken), ansåg att de fått den hjälp av försäkringsbolaget som de önskat. Jolanta, Jakob och Kristin använder ord som ”fantastisk”, ”våldigt bra” och ”toppen” när de pratar om hjälpen. Hos en av respondenterna, Annika, var skadorna inte tillräckligt stora för att orken skulle finnas att lämna in kvitton till försäkringsbolaget. Berit, Pelle och Maja samt Orvar och Ester berättar alla om missnöje med sina försäkringsbolag. De beskriver att försäkringsbolaget endast var villiga att ersätta skador upp till vattenståndet i bostaden, men eftersom man exempelvis inte byter och tapetserar en halv vägg så fick respondenterna stå för den övre halvan själv. Det resulterade i summor om hundratusentals kronor som fick betalas ur egen ficka. Det ska noteras igen att Berit, Pelle och Maja var de som fick evakueras ur sina hem.

Vi fick betala 200.000 från egen ficka. Det var ju fönster, tak, tapeter, för de skulle ju bara tapetsera upp dit vattnet stått. Det andra fick vi själva stå för, det var fruktansvärt, så mycket bråk. Vår ordförande var alldeles ny, och så mycket bråk det var, en stor skandal...

Berit

5.1.5 Uppmärksam information

Många av respondenterna har på något sätt observerat information om beredskap från olika kanaler. Dock skiljer det sig mellan respondenterna ifall de vidtagit åtgärder därefter eller inte. Liselott och Jakob var de av respondenterna som tog till sig information och agerade därefter genom att införskaffa saker enbart i syfte för den grundläggande hemberedskapen. För en översikt på vilken typ av information respondenterna uppmärksammat se bilaga B, tabell 2.

5.2 Beredskap innan händelsen

I Bilaga B, tabell 3 sammanfattas resultatet till följande avsnitt.

Beredskapen innan händelsen varierade mellan de olika hushållen. Vissa hade medvetet gjort en del förberedelser eller rutinförändringar och andra hade omedvetet lyckats uppnå en beredskap som de inte upptäckte att de hade förrän de faktiskt fick användning för den under händelsen. Gösta svarar på frågan om det var en medveten åtgärd att förvara saker i plastlådor:

Nej det var det inte, men det kom jag på sen att det var skitbra ju. Då flöt grejerna omkring där ju... torrskodda.

Gösta

5.2.1 Generella beredskapsåtgärder

Den beredskapsåtgärd som utmärkte sig var att samtliga respondenter hade en hemförsäkring innan händelsen. Sett till beredskap innan händelsen i övrigt så uppgav majoriteten av respondenterna att de hade en hel del saker hemma som skulle kunna behövas såsom ljuskällor, värmekällor och isoleringsmaterial. Detta var saker som man vanligtvis har hemma, exempelvis ficklampor, stearinljus, filter m.m. Bara ett fåtal hushåll uppgav att de hade dessa saker hemma i beredskapssyfte, resterande menade att sakerna fanns i hushållet av andra anledningar.

Jakob stod ut ur mängden genom att ha en husvagn med gasolkök som kan användas som alternativ bostad. Det var inte i beredskapssyfte som Jakob köpte husvagnen, men han är idag medveten om dess värde för sin hushållsberedskap. Även Pelle påvisade en högre beredskapsnivå och större mängd kunskap om beredskap än majoriteten av respondenterna, exempelvis kunskap om vilka saker som kan vara bra att ha i hemmet utöver de mest grundläggande som nämnts ovan, samt att han hade dessa saker i hemmet. Detta var exempelvis batteriradio, elverk och vattendunkar.

Gösta har ett starkt behov att hans data ska vara skyddad vid en krissituation. Han tar veckovisa backups som förvaras på tre olika ställen för att säkerställa att inget ska gå förlorat om något händer.

Rima har begränsade möjligheter att ta hand om sitt hushåll och har därför telefonnummer uppskrivet till sin syster och systerdotter med stora siffror på köksbordet ifall något skulle hända. Rima har av samma anledning en inneboende som hjälper till i hushållet vid behov. Clara berättar att detta är Rimas beredskap och att den finns på grund av hennes tillstånd och ålder, snarare än på grund av tidigare översvämningar eller ett eget risktänk.

5.2.2 Beredskapsåtgärder för översvämning

När det kommer till beredskap för översvämningar innan händelsen var den väldigt varierande för respondenterna. Cirka hälften hade på något sätt vidtagit förberedande åtgärder. Det kunde vara att förvara saker av värde högre upp eller i plastlådor, ha som rutin att kolla källaren vid kraftigt regn eller ha verktyg för att rensa bort vatten. Resterande hade inte vidtagit några förberedande åtgärder alls för översvämningar.

Vi stod helt handfallna. Vi visste inte vad vi skulle göra, alltså det gick ju inte att stoppa.

Liselott

Orvar och Ester hade investerat i backventiler för att skydda sig men backventilerna gav vika under händelsen och förhindrade inte att vatten tog sig in i källaren och garaget. Mikael och Ulrika hade satt högre ben på sina möbler i källaren. Även om många saknade beredskap före händelsen så försökte majoriteten av respondenterna, i den akuta fasen, flytta upp och rädda ägodelar innan vattnet nådde upp och förstörde dessa.

5.3 Beredskap efter händelsen

Detta avsnitt berör förändringar i hushållsberedskapen efter händelsen. Översvämningen i Malmö fick många av respondenterna att vidta nya beredskapsåtgärder, främst i hopp om att en ny händelse av liknande karaktär då ska få mildare konsekvenser än 2014, men även kopplat till andra potentiella kriser.

5.3.1 Generella beredskapsåtgärder

Jakob klargör att han efter händelsen främst ökat sin beredskap kopplat till andra risker.

Jag har till exempel några vattendunkar som man kan fylla med vatten, vid ett långvarigt strömavbrott försvinner ju vattnet också ju. Sen har jag också lite såhär nödproviant och lite vad heter det... bränsle till trangiaköket och lite sånt där.... Ja jag har en sån här vev-radio med belysning i och USB-utgång och sånt, det har jag också skaffat ganska nyligen faktiskt.

Jakob

Pelle berättar att han numera håller koll på bilar på gatan och ser till att de inte står olovligt parkerade, enbart i syfte att hålla fri väg för räddningstjänst. Vid överträdelse kontakter Pelle "Parkering Malmö" och ser till att få bilarna bötfällda.

Både Jakob och Karoline installerade in en ny kamin i huset, primärsyftet var inte beredskap men båda hade i åtanke att den skulle kunna användas till både värme och matlagning ifall elen skulle försvinna och valde därför en kamin med värmeplatta.

Liselott har införskaffat nödproviant i form av konserver som familjen förvarar ifall det skulle behövas. Kristin har numera backup på sina foton på tre olika ställen.

Resterande påvisar ingen förändring i beredskap för andra händelser.

Vi klarar ju oss utan ström. Vi dör inte av det. Vi säger att vi blir utan vatten, men vi har affärer. Det finns ingenting som säger att affärerna stänger. Jag tror att även om de inte har ström... Vi bor i Sverige. Man får det på något sätt!

Annika

5.3.2 Beredskapsåtgärder för översvämning

Som nämns tidigare var det tre hushåll som drabbades till den grad att de var tvungna att flytta ut från sina bostäder i 14 månader. Berit har efter händelsen köpt stora vattentäta plastlådor där hon nu förvarar sina saker, i garaget förvaras inget av värde längre då vattnet, baserat på erfarenhet, kommer in där först. Resterande saker som fortfarande förvaras i garaget förvaras på hyllor högt uppe. Berit ser även till att rensa gatubrunnarna från löv löpande. Hon medger att hon känner sig maktlös ifall en liknande situation skulle uppstå igen, men att hon gjort det hon har kunnat med de resurser och förutsättningar hon har. Berit har fått tips från kommunen att införskaffa sandsäckar som kan läggas runt hela tomten men tycker att förslaget är löjligt då informationen känts knapp och varit opassande då båda i hushållet är över 90 år.

Pelle har efter händelsen känt att kommunen inte har hjälpt till att vidta preventiva åtgärder och har därför tagit saken i egna händer. Pelle har införskaffat en pump som han kommer använda vid en framtida liknande händelse, en åtgärd som han hoppas ska kunna hjälpa hela grannskapet. Pelle har haft som ambition att bygga en vall runt tomten men detta har han ej gjort på grund av sjukdom. Rima, som var den tredje som fick evakuera, har på grund av sitt tillstånd inte kunnat vidta några ytterligare beredskapsåtgärder.

Även Kristin berättar att hon numera håller koll på vattennivåer med regnmätare samt har grävt ner provisoriska stenkistor i trädgården för uppsamling av vatten. Numera förvarar Kristin inte heller värdefulla saker i källaren samt att hon har ytterligare uppsättningar kläder på ovanvåningen. Kristin berättar även att hushållet rensar sin dränering regelbundet.

Karoline berättar att hon numera har större vaksamhet när det väl regnar då hon installerat ett fuktlarm kopplat till husets inbrottslarm. Fuktvarnaren sitter i källaren och varnar via mobilen när vattnet överstiger en viss nivå. En pump har Karoline också införskaffat, samt börjat förvara saker i trådbackar istället för förvaring i trä som hon haft tidigare. Även soffan i källaren är ställd på fötter för att kunna klara en mindre översvämning. Jolanta har också installerat en automatisk pump i källaren, utöver det beskriver hon att hushållet till en början efter händelsen undvek att förvara saker på golvet men att det lätt glöms bort med tiden.

Jakob, Annika, och Liselotte berättar att de förändrat sina förvaringsvanor sedan händelsen. Annika och Liselotte har börjat förvara sina ägodelar i plastbackar. Jakob pratar om att han nu efter händelsen har kunskap om hur han ska agera ifall en liknande händelse uppstår, genom att klä in brunnslocket i plast och sedan sätta tryck på med en vikt eller stolpe.

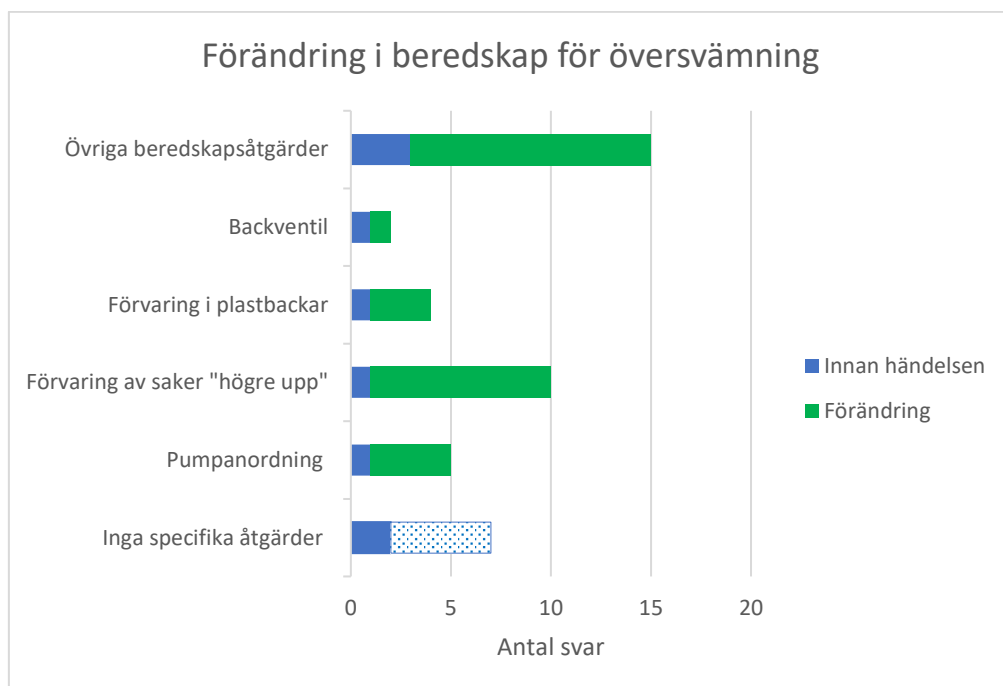
Orvar och Ester, som haft tre översvämningar sen tidigare, valde att installera en kraftigare backventilskonstruktion än tidigare då den förra inte klarat av vattentrycket i ledningarna.

Gösta berättar att han satt in en nivå-vippa som ska larma när vattenståndet blir för högt. Gösta har även köpt stöttor för att kunna sätta över sina golvbrunnar vid behov, tätat runt toaletten med skum samt installerat in hemsnickrade backventiler. Slutligen har Gösta också skaffat en sänkbar pump som är placerad i källarens lägsta punkt, en åtgärd som ska ta de vattenmängderna som stöttorna och tätningen inte klarar av.

Mikael har inte vidtagit några konkreta åtgärder men känner att han nu besitter mer kunskap om hur han ska gå tillväga ifall det skulle hända igen.

5.3.3 Förändring i beredskap för översvämningar innan och efter händelsen

I figur 7 presenteras förändringen i hushållsberedskap för översvämningar innan och efter händelsen hos respondenterna. Kategorin ”Inga specifika åtgärder” påvisar minskning medan övriga kategorier påvisar ökning. Samtliga av de beredskapsåtgärderna som fanns på plats innan händelsen är till följd av att dessa respondenter redan hade erfarenheter från översvämningar sen tidigare. Det vill säga att respondenter som saknade tidigare erfarenheter också saknade någon form av beredskapsåtgärd.

Figur 7 visar förändringen i hushållsberedskap för översvämningar innan och efter händelsen hos respondenterna. En respondent kan ge mer än ett svar.

5.4 Motivation för beredskap

I Bilaga B, tabell 4 sammanfattas resultatet till följande avsnitt. Motivationen för beredskap skiljde sig mellan respondenterna men även för samma respondent inom olika områden. Den största gemensamma faktorn var att respondenternas tidigare erfarenheter starkt påverkade deras motivation för beredskap.

5.4.1 Motivation för generella beredskapsåtgärder

Motivationen för den generella beredskapen var hos ett par av respondenterna (Annika, Berit, Gösta, Mikael och Ulrika) nästan obefintlig eftersom de hävdar att det så sällan händer saker i Sverige där beredskap krävs, och när det väl händer så hanterar man situationen då. Mikael berättar om hans syn på hur man kan motivera personer till ökad beredskap.

Det krassa är nog tyvärr att om det inte händer oftare är det svårt att mobilisera eller förbereda sig. Hade det hänt oftare hade man nog haft ett annat tänk kring det. Men det är klart, det andra, till exempel brandbiten så är det i viss mån kopplat till att försäkringsbolaget i allmänhet, tror jag, rekommenderar vissa saker. Nästan som ett färdigt paket som sedan är kopplat till en viss rabatt. Och det är klart, hade man haft

någon slags rabatt eller liknande grej på andra saker är det möjligt att det gjort det lättare och ändå varit tydligare om det nu handlar om att ha andra grejer hemma.

Mikael

På frågan om hon har saker hemma som skulle kunna hjälpa henne i en krissituation så svarar Annika:

Alltså det är ju sådana saker man har i hushållet, men det är ingenting man har förberett, nån låda eller väska – åh skulle det hända är det bara att ta denna. Det tycker jag är lite extremt kanske, här i Sverige.

Annika

Liselott, Karoline och Jolanta uppger allihop att deras motivation för beredskap är högre för att de känner ansvar för sina barn och anser alla tre att det behövs mer samhällsinformation kring ämnet.

Liselott svarar på frågan om varför de diskuterat beredskap inom familjen.

Det började nog med att det var ett program på radion om det här tredagars som man har förlängt till fem eller sju, eller vad det är, dagar. Så kände vi att - okej, då kanske det är bäst att säkra upp lite med tanke på att vi har barn och så.

Liselott

Karoline svarar på vad som skulle krävas för att hon skulle öka sin generella beredskap:

Om man tittar på sådan beredskap för el och vatten och så, så tänker jag nog information ut till hushåll liksom... att det är det. Skulle det komma ett påbud liksom att "Det här vill vi gärna att ni har" så skulle jag sannolikt nog ordna det liksom. Alltså det skulle bli den där puffen som gjorde att jag tänkte "ja nämen nu får jag samla ihop mig liksom och fixa det här".

Karoline

Både Annika och Jolanta hävdar att närheten till allt, eftersom de bor i stan, gör det svårt att motivera en högre beredskap. Jolanta svarar på frågan om det är för att hon tänker att risken inte är så stor som hon inte har någon generell hushållsberedskap:

Ja det tror jag, eftersom man bor som man gör, men jag tror det hade varit skillnad om man hade bott ute på landet någonstans. Men nu känner man ju att man har närheten till allt...

Jolanta

Jakob uppger att händelsen och medias påtryckningar har ökat hans motivation att genomföra en rad beredskapsåtgärder som han inte hade innan såsom inköp av dynamoradio, nödproviant och bränsle till trangiaköket. Jakob hävdar att det i grund och botten är hans egen inre motivation men att den triggas av sånt som står i media och händelser runtomkring. Trots att Jakob triggats av information från media menar han att information kring beredskap måste belysas mer i media och genom flera kanaler. Samt att göra informationen mer lättillgänglig för massorna genom att ge konkreta exempel. Kopplat till information och dess lättillgänglighet ger Orvar syn på saken.

Jag anser att väldigt många människor inte förstår vad de läser - för om de gjorde de skulle de ju agera. Men det är så många som bara fladdrar vidare på något sätt, jag vet inte exakt vad det kan bero på, jag tror inte det handlar om dumhet utan det handlar om någon form av mättnad i övrigt så att man inte bryr sig.

Orvar

5.4.2 Motivation för beredskapsåtgärder för översvämning

Tittar man specifikt på motivationen för beredskap mot översvämning var den mer inriktad mot finansiellt stöd från kommunen för att utföra mer omfattande åtgärder som att installera backventiler eller grönt tak. Gösta, Kristin och Jakob är alla överens om att motivationen för dessa typer av åtgärder skulle öka om de fick någon typ av ekonomisk hjälp.

Berit menar på att hon inte vet vad hon ska göra för åtgärder till att börja med eftersom hon bor i ett enplanshus med översvämningsrisk, och därför inte vet vad som skulle motivera henne. Kristin är lite på samma spår när hon berättar:

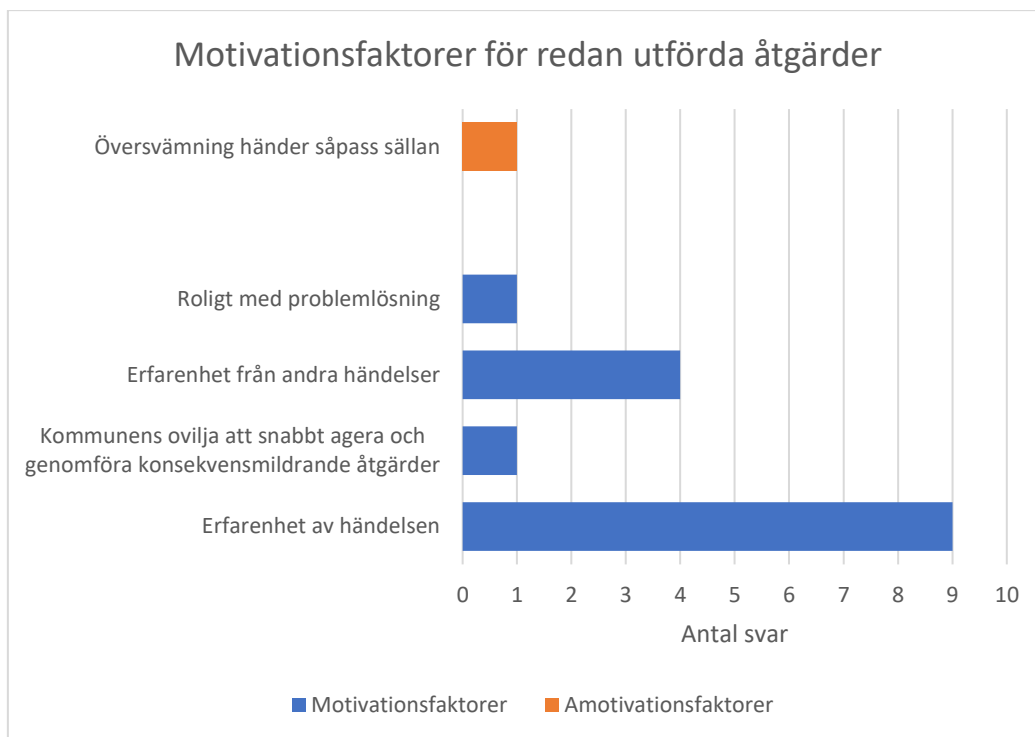
Det sa VA syds ingenjörer på det mötet med villaföreningen att det spelade ingen roll, när jag frågade vad hon rekommenderade att vi gjorde. Hon sa att det spelade ingen roll vad vi hade gjort, det hade hänt liksom för att vi råkade bo här va.

Kristin

Hon vill se mer engagemang från kommunen för att bli motiverad att själv göra ytterligare åtgärder. Liselott säger att det endast är fler översvämningar som kan få henne att överväga en investering i fler beredskapsåtgärder, såsom en pump. Mikael förklarar att där han bor är huset bara sårbart för större skyfall men säkert mot högt vattenstånd och storm från Öresund. Därmed är hans motivation för ytterligare beredskap väldigt liten.

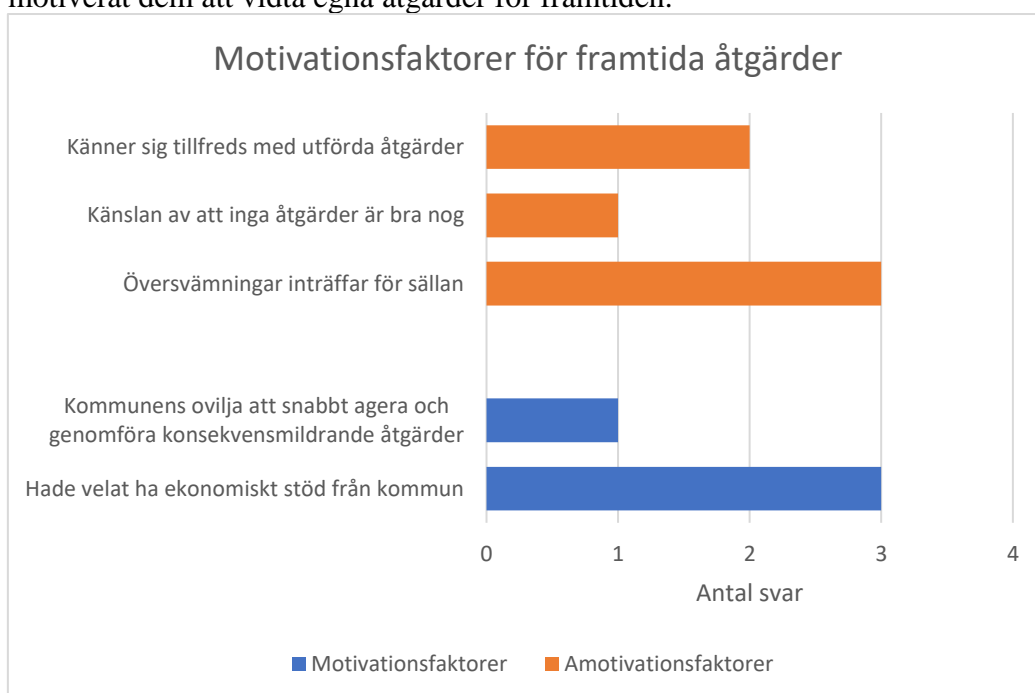
Gösta som är en av de respondenterna som vidtagit flest åtgärder mot översvämning säger att han motiverats av två saker, dels erfarenheter av mer än en översvämning och till stor del egen motivation därför att han tycker det är roligt att lösa problem. Rima saknar motivation till förberedelser eftersom hon har begränsad mottaglighet för information. Istället är hon beroende av sin inneboende och sina släktingar.

Figur 8 visar vilka motivationsfaktorer som låg till grund för *redan utförda* beredskapsåtgärder. De som inte har beredskap hemma menar att motivationen inte finns på grund av att översvämningar sker för sällan. Bland de som har utfört åtgärder menar en majoritet att de motiverats av erfarenheten från händelsen, eller från andra händelser. Någon menade även på att kommunens ovilja att agera för konsekvensmildrande åtgärder motiverat dem.

Figur 8 visar motivationsfaktorer för redan utförda åtgärder

Figur 9 visar vilka motivationsfaktorer som låg till grund för utförandet av *potentiella framtida* beredskapsåtgärder. Bland de som inte var motiverade till att vidta fler åtgärder säger en majoritet att översvämningar sker för sällan för att de ska tänka på beredskapsåtgärder inför dem. Några beskriver även att de redan känner sig tillfreds med åtgärderna som de vidtagit och någon menar på att de känner att det inte finns åtgärder som är bra nog för att hjälpa dem. Några berättar att ekonomiskt stöd från kommun eller försäkringsbolag skulle öka motivationen för mer kostsamma åtgärder såsom backventiler eller gröna tak. Någon berättar att bristen på hjälp från kommunen motiverat dem att vidta egna åtgärder för framtiden.

Figur 9 visar motivationsfaktorer för framtida åtgärder

5.5 Synen på ansvar och förväntningar på kommunen efter händelsen

I Bilaga B i tabell 5 sammanfattas resultatet till följande avsnitt.

Berit upplever att hon inte fått den hjälp hon har behövt efter händelsen från det offentliga. Hon upplevde en förvirring i ansvarsfördelning då kommunen hänvisade till försäkringsbolaget, som sedan delvis hänvisade tillbaka till kommunen. Hade Berit inte fått hjälp av sin son med allt efterarbete är hon helt säker på att hon inte hade klarat av den svåra situationen i hemmet, som händelsen lade grund för.

Även Pelle anser att han fått lite hjälp av kommunen efter händelsen. Han anser att kommunen varit passiv och istället för att vidta åtgärder "bara suttit och babblat massa skit". Han har även skrivit till MSB och påpekat kommunens svagheter men utan resultat. Pelle nämner vid flertalet tillfällen "bananrepubliken" och syftar till samhällets svaghet och oförmåga att ta tag i problem.

Både Gösta och Orvar uttrycker en irritation mot kommunen då de anser att gråzonen i ansvarsfördelning har gjort att kommunen har kunnat slingra sig från sitt ansvar. Händelsen har även gjort att förtroendet för kommunen är fortsatt lågt.

Det är deras rör och jag förstår inte hur de kunde komma undan. Så att jag tycker att det är en gråzon där...alltså det är ju skillnad på vart vattnet kommer ifrån. Kommer det utifrån och rinner in i källaren, då är det annorlunda. Men kommer det inifrån då är det också annorlunda för då är det kommunens vatten som kommer in.

Gösta

Jolanta och Karoline anser, i kontrast, att kommunen inte kan hållas helt ansvarig för händelsen, utan tycker att man som villaägare har ett eget ansvar att vara så förberedd man kan vara:

En kommun kan ju inte veta att det kommer ett sånt regn på något vis kan de ju inte vara helt förberedda på det. De önskar ju inte att det skulle bli sådana här skador tänker jag. Så att det kan man ju inte lasta... eller de kanske skulle gjort de här förbättringarna tidigare men... det kan man väl tänka i så fall.

Jolanta

Men sen har ju också husägarna ett ansvar, alltså det här med att man inte får ha ett visst typ av avlopp och man får inte... det ska vara dränerat och det ska inte vara något fel på huset och där... så ja... Det tror jag att jag har lite koll på att mitt hus måste ha vissa förutsättningar...

Karoline

Jakob och Liselotte ansåg att kommunen borde gett ekonomiskt stöd efter händelsen men har ej fått det. Jakob anser även att kommunen efter händelsen ändrat inställning till hushållens beredskap och nu börjat trycka på vikten av den, i kontrast till tidigare. Kommunens sätt att sköta händelsen på har gjort att Jakobs förtroende för dem har sjunkit och han anser att det hade varit bra om kommunen varit tydligare från början med vem som har ansvar för vad för att undvika tvister mellan privata hushåll och kommun.

Kristin känner hopplöshet och lågt förtroende inför kommunen då hon med de andra utsatta villorna på gatorna kämpat genom att på möten och via skrivelser försökt få kommunen att göra något åt ledningarna, som enligt henne är underdimensionerade.

Vi har gjort vad vi kan, vi har en grön trädgård, vi har mycket rabatter, vi försöker hushålla med vatten och allt detta här va. Men det är vi som får stå för skadorna och vi får inte full ersättning. Vi är alltid skadeståndsskyldiga.[...] Det känns som att de nonchalerar en för att vi inte är viktiga. Det känns det liksom "här bor inga viktiga personer i detta här området" så att då kan man dra ut på tiden.

Kristin

Angående händelsen tycker Mikael att det är orimligt att kräva av kommunen att de ska bygga ut avlopps/dagvatten-nätet för att minska risken på sikt, på grund av mångmiljonkostnaden det skulle innebära. Han anser att det är en balanserad risktagning att låta det vara, med tanke på att regn av den omfattningen endast beräknas komma vart 25:e eller vart 50:e år. Mikael har inte tänkt mycket på ansvarsfördelningen då han inte behövt grubbla på det. Han menar på att de inte haft någon anledning att kontakta kommunen. Mikael anser dock att det som är kommunens angelägenheter är deras ansvar, samt att det som finns inom tomtgränsen är hans eget då man som villaägare står ansvarig för att huset är välpreparerat. Även Annika har en icke-anklagande inställning till kommunen gällande händelsen då hon påpekar att "Vi är alla människor" och att "Jag är inte så kräsen, sånt händer."

Angående händelsen anser Orvar att kommunen ej hjälpt till ekonomiskt som de borde, samt skött kommunikationen till de utsatta dåligt, främst gällande de åtgärder som kommunen tänkt göra för att minska konsekvenserna vid en liknande händelse. Ester anser att hon känner sig underlägsen inför kommunen.

Efter varje översvämning är det folk som gått samman och stämt kommunen för man känner sig lite rättslös och skyddslös, vi känner att vi kan inte skydda oss för allting är så underdimensionerat. Men det har ju inte hjälpt någonting.

Ester

Clara berättar att hon ansåg att kommunen bitvis var väldigt inrutad och svår att ha och göra med. Hon tog hand om Rima efter händelsen och hade svårigheter att få det stöd som Rima var berättigad till. Även om Rima i slutändan fick det stödet så var det för att Clara kämpade och, genom egna erfarenheter av att jobba inom vården, visste hur hon skulle göra för att få tag i rätt människor.

Men jag tänker de som inte hade människor som drev för dem i det läget, det tror jag att de var nog rätt illa ute. För jag fick ju ta i och ringa chefer tillslut som då sa att "nämen det här är orimligt" "ja precis" och så ändrade sig saker men det tog hur mycket energi och tid som helst för att ordna runt vissa saker.

Clara

Ett exempel som hon tar upp är att Rima fick medicin som är bunden till vart man bor. Eftersom Rima var tvungen att evakuera sin bostad till följd av översvämningen fick hon flytta runt en del under det året hennes hus återställdes. Istället för att ha förståelse för situationen och kommunicera internt mellan kommunens distriktssköterskor så var Rima tvungen att gå igenom hela processen att skriva om sig till sin tillfälliga bostad och träffa ny läkare för det området för att få sina mediciner. Clara berättade också att Rima blev ersättningsskyldig till kommunen för en hörapparat och ett larm som hade förlorats i översvämningen.

Vi fick bråka om sådana saker som man tänker att – ja hade det varit i ett annat läge hade jag förstått, men i det här förstår jag inte. Inte tänkte väl hon på att – nu ska jag ta med mig larmet och hörapparaten ut. Hon bara räddade sig.

Clara

Clara menar på att det är märkligt att kommunen inte var bättre förberedda för att hantera situationen eftersom de vet att det är ett utsatt område med en äldre befolkning. Trots detta uppger Clara att hon, även om det tar emot att säga det, inte är förvånad.

Sammanfattningsvis uttryckte majoriteten av respondenterna ett missnöje med kommunens agerande efter händelsen. Åsikter som kommit fram rörande kommunens brister presenteras i figur 10 på nästa sida.

Figur 10 visar de olika skäl till att respondenter ansåg att kommunen misskött sig. En respondent kan ange fler än en anledning.

6 Diskussion

I detta avsnitt kommer en diskussion föras om teorin och resultatet från intervjustudien. Diskussionen är uppdelad i fyra delar där varje del fokuserar på olika aspekter.

6.1 Individens riskperception och riskbedömning

Tre av respondenterna visar på en ökad riskmedvetenhet med hänsyn till deras småbarns säkerhet snarare än sin egen. Detta uppfattas genom att de uppger sig vara mer benägna att ta till sig information och utföra beredskapsåtgärder för att de numera har ansvar för fler än sig själv. Detta kan stämma överens med Hansson (2003) teori om riskuppfattningar och affektdrivna reaktioner hos en person med familj kontra en ensamstående.

Även många av de åtgärder som genomförts kan grunda sig i händelser/utfall från översvämningen såsom förstörda saker, det tidskrävande efterarbetet eller avsaknaden av information om vidtagna åtgärder från kommunens sida. Samtliga av dessa exempel kan skapa känslor av mening av att skydda sig mot liknande händelser i framtiden, något som enligt Enander (2006) har stark inverkan på individens beslutsfattande.

Ser man till majoriteten av respondenterna är det händelsen som fått dem att agera reaktivt och vidta konsekvensmildrande åtgärder då väldigt få av dem hade vidtagit åtgärder innan händelsen 2014. Beslutsprocessen har således varit kort och några utförliga analyser rörande investeringarnas långsiktiga nytta har troligtvis inte gjorts. Med det sagt är inte besluten felaktiga utan istället baserade på vad som känns som en bra och rimlig åtgärd för individen vid det givna tillfället. För en del respondenter var detta inte den första översvämningen, minnen och erfarenheter från dessa har säkerligen varit med i beslutsprocessen som rört hushållsberedskapen (tillgänglighets-bias).

Ytterligare en bidragande faktor är att det finns en syndabock och översvämningen kan ses som en katastrof orsakad av kommunen eftersom deras dagvattensystem anses underdimensionerat och det är anledningen till att "kommunens" vatten trängt in i källaren hos de drabbade. Det vill säga att kommunen inte tagit sitt ansvar beträffande dimensioneringen av dagvattensystemet. Detta skulle kunna leda till starkare affektdrivna reaktioner än om översvämningen var helt naturlig, det vill säga att den berodde på vatten utifrån exempelvis en översvämmad sjö eller älv. Dessa affektdrivna reaktioner kan resultera i att det känns viktigare att förbereda sig mot denna typ av översvämningar.

Gällande individers säkershetsbeteende kan händelsen ha påverkat individernas upplevda utsatthet och handlingsmönster i Enanders tre tankesfärer. Dock nämner några av respondenterna att de tenderar att falla tillbaka i gamla handlingsmönster vad gäller exempelvis förvaring i källaren. Detta är ett något Enander (2005) också konstaterar. Det är troligtvis starkt kopplat till att översvämningen skedde för fyra år sedan så tiden sedan den miljön rådde har gjort att personer tagit den nya rådande miljön (där översvämning inte är en del av vardagen) för givet igen. Trots detta märker vi att när man pratar om och diskuterar översvämningar med respondenterna så är de väldigt medvetna om riskerna och deras upplevda utsatthet är fortfarande förändrad trots att handlingsmönstren återgått till så som de var innan händelsen. De äldre respondenterna verkar ha påverkats mer mentalt än de yngre respondenterna. Huruvida det beror på att deras uppfattning om sin förmåga att hantera situationen är lägre än hos de yngre, eller

för att många av de äldre bodde i enplanshus som blev värre drabbade, är oklart. En kombination av de båda är trolig då mer omfattande skador borde generera starkare känslor samtidigt som omställningar i tankesfärerna kan vara svårare för äldre människor då de länge befunnit sig i samma position och miljö i livet. Det kan skapa frustration att behöva anpassa sig till nya sätt att se på sin verklighet samt mentalt jobbigt med för mycket förändringar.

I resultatet syns inga tydliga tecken på orealistisk optimism. De tendenser som finns är möjligtvis gällande den generella beredskapen där exempelvis Annika har en övertro till hur enkelt man klarar sig med det man har hemma och hur mycket hjälp man kommer att få av kommunen/staten vid större kriser. Delar många denna uppfattningen så blir situationen svår att hantera om en större kris skulle inträffa.

6.2 Motivation

Händelsen var den motivationsfaktor som påverkat flest respondenter att investera i sin beredskap för översvämningar vilket inte är så förvånande med tanke på att samtliga av respondenterna faktiskt var drabbade av översvämningen. Detta kan relateras till Shao et al. (2017) som i sin studie visade på att den viktigaste parametern för att köpa en försäkring, som också kan ses som en beredskapsåtgärd, var just tidigare erfarenheter. För att öka sin hushållsberedskap för översvämningar ytterligare är det ekonomiskt stöd från kommunen som flest respondenter påpekar skulle motivera dem.

Som nämnt i metoden var samtliga personer som valde att ställa upp på en intervju drabbade av översvämningen 2014. Det fanns alltså en svårighet med att få personer som inte har erfarenheter sedan tidigare att ställa upp och prata om beredskap. Detta kan bero på ett ointresse hos dessa individer eller att de tycker att det känns irrelevant att prata om. Resultatet av studien skulle få ytterligare en nyans ifall dessa hushåll också ställt upp, detta på grund av att det i så fall skulle dyka upp andra viktiga motivationsfaktorer än just händelsen.

Väldigt få av respondenterna indikerade att de hade särskilt hög tillit till kommunens förmåga att hantera översvänningsproblematiken, en hel del uppger dock att tilliten sjunkit efter händelsen. Detta kan vara en indikation på att en tidigare övertro på kommunens förmåga att hjälpa dem hade lett till en hämmande effekt på deras beredskapsåtgärder som Enander (2006) påvisar. När denna bild då går i kras och motsatsen bevisas så ökar motivationen för att genomföra beredskapsåtgärder.

Händelsen kan med stöd i motivationsteorin ses som både en inre och en yttre motivationsfaktor. Antagligen har många efter händelsen insett vinningen för sig själv och det egna hushållet att själva investera i åtgärder, kanske på grund av den svaga hjälp som gavs från kommunen efter händelsen. Händelsen kan ha skapat denna inre drivkraft och kan således ses som en inre motivationsfaktor. Det kan också vara så att man pratat med grannar som investerat i åtgärder och på så sett tagit efter detta beteende, något som istället kan ses som en yttre motivationsfaktor eller mer specifikt, identifierad styrning.

Maslow's behovstrappa blir inte direkt applicerbar i den givna kontexten eftersom människor i Sverige som har ett hushåll troligtvis också har sina grundläggande behov täckta. Det nästkommande behovet som är trygghet kan däremot bli rubbat för de respondenter som tvingades evakuera sina bostäder och även de respondenter som

upplevde obehagskänslor och otrygghet efter händelsen. Detta skapar en inre motivation för dessa individer att fatta beslut för att återgå till att ha sitt trygghetsbehov återställt. Kontentan här är att så länge personer inte känner otrygghet kommer inte en inre motivation infinna sig för att genomföra beredskapsåtgärder, därför behövs medel för att det offentliga ska kunna motivera dem till att vidta beredskapsåtgärder utan att de behöver kastas ner ett trappsteg i behovstrappan.

Ekonomiskt stöd, kan med stöd i motivationsteorin anses vara en yttre motivationsfaktor, närmare bestämt yttre styrning då pengar används som ett sätt att framkalla ett beteende. Samtidigt som majoriteten av respondenterna påpekar att de uppfattat information om beredskap från olika kommunikationskanaler, nämner ingen att det är mer information som behövs för att få dem att bli mer motiverade att vidta ytterligare åtgärder mot översvämningar. Detta skulle kunna bero på att vi idag lever i ett samhälle där vi dagligen överbelastas med information vilket kan leda till informationströtthet. Det kan också bero på att dessa personer redan har all information som de behöver och att information inte är tillräckligt slagkraftigt för dessa individer i jämförelse med andra metoder, såsom ekonomiskt stöd. Däremot tror författarna på vikten av att informera hushåll i högriskområden som ännu **inte** varit med om en översvämning. Grundläggande information om förvaringsstrategier och information om att man är bosatt i ett högriskområde ser författarna som en stor vinning för den enskilda individen och samhället i stort. Kommunens förpliktelser enligt 3 kap. 2 § LSO handlar om att bistå individen med rådgivning och information för att fullgöra sina skyldigheter kopplat till sin egen säkerhet, bör täcka in denna typ av åtgärder. Författarna hävdar därmed att det finns lagstöd för att kommunerna redan borde genomföra dessa typer av informationskampanjer till utsatta områden med jämna mellanrum för att täcka in nyinflyttade och påminna redan drabbade.

Som nämnt i teorin påstår Enander att den huvudsakliga faktorn till varför människor inte vidtar beredskapsåtgärder är att de är osäkra på vad de ska förbereda sig på. Teorin är inte applicerbar på denna studie då samtliga respondenter vid intervjutillfället redan hade god kännedom om översvämningar. Det är dock oklart ifall det var händelsen som bidragit till detta eller om kunskapen fanns redan innan. De huvudsakliga anledningarna till att inte utöka eller förbättra hushållsberedskapen ytterligare var att; de kände tillfredsställelse med redan utförda åtgärder samt avsikten att översvämningar inträffar för sällan. Dessa faktorer kan ses som grunden till den amotivation som individerna känner för ytterligare åtgärder.

Maidl och Buchecker (2015) lyckas inte påvisa något linjärt samband mellan medvetenhet om risker och hushållsberedskap medan Thieken et al (2007) påvisar att det motsatta gäller för översvämningrisker, det vill säga att ökad medvetenhet leder till ökad beredskap. De slutsatser som kan dras från detta arbete är att respondenter med tidigare erfarenheter av översvämningar till viss del påvisar att de hade en klarare bild av vilka åtgärder som krävdes och hur situationen skulle hanteras i stort. Trots detta blev många överraskade av magnituden av händelsen och att de åtgärder de vidtagit inte var tillräckliga.

Att motivera individer till att utföra ytterligare åtgärder är svårt om de har en känsla av att det mesta redan är gjort och alla de ”enkla sakerna” är åtgärdade såsom förändrade förvaringsrutiner och en billig pump. Då är bara de kostsamma större åtgärderna kvar såsom backventiler och gröna tak. Även om motivationen för större åtgärder hade ökat

hos dessa individer om de fått ekonomiskt stöd från kommunen så verkar idén inte vara kostnadseffektiv. Däremot har individer som saknar erfarenhet av översvämningar förmodligen inte en tanke på att ha genomfört de enklare åtgärderna vilket också speglas i resultatet, man kommer på det först när det är försent om man inte haft tidigare erfarenhet. Lyckas man motivera dessa personer innan krisen inträffar kan hela samhället spara pengar och resurser.

Författarna anser att en kombination av riktad samhällsinformation till historiskt drabbade områden i kombination med rabatterad hemförsäkring för att man vidtar enklare åtgärder borde motivera personer utan erfarenhet eftersom dessa åtgärder inte är så omfattande. Det är viktigt att detta arbete sker kontinuerligt då generationer och invånare byts ut, vilket gör att kunskapen inte förs vidare till nyinflyttade och försvinner med generationsskiften eller flytt till andra områden. Det är viktigt hur man kommunicerar denna information sett till den informationsmättnad som finns i dagens informationssamhälle. Författarna tror på grafisk adresserad samhällsinformation med enkla exempel och bilder till för att röra upp känslor och skapa igenkänning. Denna skall vara riktad till utsatta områden för att få grannskapet att börja diskutera och känna sig sedda av kommunen.

En åtgärd som två respondenter själv föreslog är ett ”krispaket” som ingår när man flyttar in eller tecknar en hemförsäkring. Detta paket skulle innehålla basala saker för en generell beredskap samt informationsblad för när och varför krispaketet skall användas. Innehållet kan sedan kompletteras och anpassas om man är bosatt i ett högriskområde för översvämningar eller andra risker. Samtliga respondenter ansåg att detta var ett bra förslag.

6.3 Ansvarsfördelning mellan hushållet och det offentliga

Teorin tyder på att räddningstjänsten först ingriper när det föreligger risk för individers säkerhet, hälsa eller stor egendomsskada som de själv inte kan hantera. Eftersom det inte finns definierat vad exakt detta innebär kan det inte konstateras om räddningstjänstens agerande och prioriteringar under händelsen var rätt eller fel. Författarna vill däremot belysa det faktum att två av respondenterna de facto inte själv kunde evakuera från sina hem på grund av sin ålder och de förutsättningar som det innebär i form av begränsad rörlighet och muskelstyrka. Med vetskapen att det är ett område som drabbats flera gånger tidigare och har en äldre befolkning så anser författarna att det finns ett starkt argument till att lagen i LSO som skrivits om i det teoretiska ramverket borde följts bättre genom att räddningstjänsten borde prioriterat evakueringen av dessa människor. Situationen är dock svårbedömd då författarna saknar information om räddningstjänstens dåvarande resurser och prioriteringar.

Är det därigenom orimligt för dessa individer att förvänta sig hjälp i en situation som denna? Ser man till majoriteten av respondenterna som inte behövde evakuera så var det en stor del av dem som inte förväntade sig hjälp av räddningstjänsten eller inte klandrade dem för att de prioriterade annat när de efterfrågade assistans. Detta indikerar att allmänheten har en förståelse för sitt eget ansvar för sin säkerhet och egendom och att det finns annat som räddningstjänsten måste prioritera högre. Det som förvånar är då att den bråkdel av människor som då faktiskt behövde assistans inte fick den.

Detta beslut ligger hos räddningstjänsten och larmcentralen i hur de väljer att prioritera sina resurser. Huruvida det är ett misstag eller ett aktivt val från deras sida förblir oklart men en motivering för hur framtida insatser kommer att prioriteras vore på sin plats, speciellt för de individer som är bosatta i högriskområden.

För att underlätta dessa prioriteringar är det också viktigt att nå ut till allmänheten och informera om att larmcentralen endast bör kontaktas om man verkligen behöver hjälp och förväntar sig att få den. Detta för att frigöra resurser hos larmcentralen och underlätta deras prioriteringsarbete. För om respondenternas förväntningar på att få hjälp hade speglat deras handlingar hade troligtvis enbart de som behövde evakueras ringt efter räddningstjänsten.

Synen på ansvarsfördelningen är ganska blandad. En del upplever den som otydlig och andra som väldigt tydlig. Men gemensamt är att det behövs förändring. De som upplever den som otydlig efterfrågar att ansvarsfördelningen tydliggörs via information och kommunikation från försäkringsbolag och kommun. Enkätundersökningen som Asp (2015) gjorde påvisade att offentliga aktörer tycker precis samma sak, nämligen att enskildas kunskap om hur svensk krisberedskap fungerar gällande ansvar bör utökas. De respondenter som anser att fördelningen är tydlig hävdar dock att trots detta så finns det en gråzon som ansvarsfördelningen inte täcker in. Så sammanfattningsvis så tolkar författarna det som att även de som har klart för sig hur ansvarsfördelningen ser ut i teorin menar att den inte är helt applicerbar i praktiken.

Att ansvarsfördelningen är otydlig får uppenbarligen konsekvenser för både individ och samhälle i stort. På senare tid har en offentlig diskussion om skattepengarnas effektivitet förts, frågor som blir extra aktuella då individer känner ett missnöje med den service som det offentliga levererar till individen. Åsikter om kommunens prioriteringar kommer alltid finnas. Hade kommunen satsat mycket pengar på hanteringen av översvämningsrisker år 2015 hade detta säkerligen setts som nödvändigt och rätt. Hade översvämningen 2014 ej inträffat hade samma satsning år 2015 ej kunnat motiveras på samma sätt och starka åsikter kring satsningens rimlighet hade yttrats då till exempel skola och sjukvård alltid behöver mer pengar. Problematiken som rör investering i beredskap kommer alltid kvarstå då framtiden är oviss och sällan en extrapolering av det som redan hänt.

6.4 Hushållsberedskapens roll ur ett samhällsperspektiv kopplat till översvämning

I bakgrunden berättades det om hur hushållsberedskapen ses som en essentiell del i samhällets övergripande krisberedskap. När det kommer till just översvämningar som risk ställer vi författare oss kritiska till hushållsberedskapens vikt i detta, sett ur ett samhällsperspektiv. I rapporten *Klimatsäkrat Malmö: Kraftigt skyfall med risk för översvämning* (2015) berättas det om att Malmö som stad har en stor andel hårdgjorda ytor och brist på grönområden med absorberande förmåga, samt ett dagvattensystem som är underdimensionerat för stora mängder vatten. Av de beredskapsåtgärder som nämnts av respondenterna är det endast en av de som är en förebyggande lösning, det vill säga en lösning som hindrar vattnet från att komma upp genom golvbrunnarna, nämligen backventil. Övriga åtgärder såsom pump, plastbackar, förvaring av saker ”högre upp” och liknande är endast konsekvensmildrande på så vis att mindre vatten då kan nå och påverka en mindre del av ägodelarna. Skador är med dessa åtgärder dock

inte helt oundvikligt. Pondera ett scenario där alla hushåll har backventiler i det utsatta området. Detta skulle troligtvis medföra att ett tidigare ej drabbat område nu skulle drabbas eftersom dagvattensystemet inte är slutet till endast riskområdena. Andelen vatten som får plats i dagvattensystemet är begränsat och när mer försöker ta sig in så trycks vatten ut på andra platser. Med detta sagt anser vi författare att grundproblematiken endast kan tacklas genom en insats från offentligt håll och att individer med sin hushållsberedskap endast kan påverka helheten i mycket begränsad omfattning. Dagvattensystemet måste avlastas, exempelvis genom fler grönytor för att göra avrinningen långsammare eller genom omledningar. Att rekommendera hushållen att vidta beredskap för översvämningar löser inga problem på makronivå, men kan i bästa fall få de hushåll som har ekonomiska medel att investera i backventil, att sova gott på nätterna. Insatsen för att lösa problematiken skulle involvera fler aktörer än bara kommunen, ex markägare då kommunen inte äger deras mark. Detta kan naturligtvis göra processen både diffus, krånglig och långdragen, vilket kan vara anledningen till att de drabbade hushållen upplevt att kommunen har varit passiv efter händelsen. Endast vissa av de drabbade hushållen har observerat att kommunen planerat åtgärder såsom sänkning av parker för uppsamling av vatten, vilket är problematiskt. Kommunen måste vara rak i sin kommunikation och hålla vad de lovar för att upprätthålla sin trovärdighet gentemot sina medborgare, speciellt mot de som är bosatta i riskområden då deras säkerhet i detta fall vilar på att kommunen vidtar åtgärder.

De värst drabbade hushållen har uppvisat störst agg mot kommunens sätt att agera och kommunicera med dem. Detta för att de känner en maktlöshet på grund av att inga beredskapsåtgärder som de kan vidta i hushållet skulle hjälpa dem, inte ens en backventil då vattnet sipprade in utifrån. Levac et al. (2012) talar om just detta, att individen ska känna att den har möjlighet att påverka konsekvenserna och att där finns något att vinna i att agera, något som uppenbarligen inte uppfyllts för några av de värst drabbade hushållen. Hushållsberedskapen spelar i dessa fall en mindre roll för samhällets övergripande krisberedskap, vilket är varför vi författare ifrågasätter påståendets generaliserbarhet. När det kommer till andra kriser såsom t ex kraftiga snöoväder kan hushållsberedskapen spela en betydande roll i effektiviseringen av samhällets övergripande beredskap då värmekällor och nödproviant kan göra att hushållet helt undviker negativa konsekvenser, något som avlastar kommunens resurser. Enkätundersökningen som Asp (2015) gjorde visade att offentliga aktörer var medvetna om att medborgare tillskrivs mer ansvar än vad de tros leva upp till, något som påvisar att problematiken är känd.

7 Slutsatser

Efter att ha arbetat igenom det teoretiska ramverket, utfört intervjustudien, analyserat och diskuterat resultatet kan följande slutsatser dras. Dessa kommer att relateras till respektive frågeställning.

Hur ser individer bosatta i högriskområden på sin hushållsberedskap?

Resultaten av studien visar att händelsen hade en stor påverkan på hushållsberedskapen hos individer bosatta i högriskområden för översvämningar. Hälften av respondenterna svarade att de innan händelsen inte vidtagit några specifika åtgärder mot översvämningar. Andra halvan hade någon form av beredskap som skulle kunna mildra konsekvenserna av en översvämning för hushållet, en beredskap som i majoritet beror på tidigare erfarenheter av problematik med vatten. Efter händelsen hade alla (utom en) respondenter valt att investera i konsekvensmildrande åtgärder för framtiden. Åtgärder för respektive respondent finns i Bilaga B. Slutsatsen är att de flesta ser mycket allvarigare på sin egen beredskap med de erfarenheter de fått från händelsen. Alltså spelar hushållsberedskapen en större roll än tidigare och tas mer på allvar. Detta gäller inte fullt ut för de värst drabbade som anser att det inte finns någon form av hushållsberedskap som skulle kunna hjälpa dem vid en liknande händelse. Trots detta har de ändå gjort så gott de kunnat och vidtagit konsekvensmildrande åtgärder.

Vilka motivationsfaktorer påverkar dessa individers hushållsberedskap?

Resultatet och diskussionen konstaterar att det inte finns ett självklart svar på denna fråga då komplexiteten i beslutsfattandeprocessen hos varje individ är för stor för att peka ut exakt vilka motivationsfaktorer som ligger till grund för de beslut som tas. Det som kan konstateras är att händelsen i sig och erfarenheterna av den är den enskilt största motivationsfaktorn vare sig det beror på inre motivation för egen tillfredsställelse eller yttre motivation för att resten av grannskapet vidtar åtgärder. Ett resultat som kan jämföras med tidigare forskning som har pekat på en positiv korrelation mellan tidigare upplevda händelser och vidtagna åtgärder.

Den viktigaste slutsatsen är att målgruppen som kan och borde motiveras är personer bosatta i högriskområden som ännu inte varit med om en översvämning.

Vilka medel skulle kunna användas för att påverka individers hushållsberedskap och därmed förbättra samhällets övergripande krishantering?

I diskussionen nämndes det att individers hushållsberedskap kopplat till översvämningen i Malmö 2014 spelar mindre roll i samhällets övergripande krisberedskap. Dock kan riktad information till människor i högriskområde som ännu ej har erfarenheter av en översvämning vara något som kommunen skulle kunna fokusera på för att öka beredskapen. Ett kommunalt samarbete med försäkringsbolag som låter krispaket vara en del av hemförsäkringen är också ett medel som skulle leda in hushåll till beredskap, utan att de aktivt själva behöver ta beslutet. En kombination av dessa två medel skulle ge hushållen både kunskap och resurser för översvänningsrisker så väl som andra risker vilket skulle vara ett viktigt bidrag till samhällets övergripande krisberedskap.

8 Förslag till framtida forskning

Efter att arbetet genomförts konstaterade författarna ett par saker som hade varit intressanta för framtida studier på ämnet för att komplettera detta arbete. Dessa presenteras i punktform nedan.

- En ny intervjustudie av personer, bosatta i högriskområde, som saknar tidigare erfarenheter från översvämningar. Detta för att jämföra deras attityder och kunskap med denna studie. Målet skulle vara att utvärdera om det är möjligt att nå dem med information och hur förberedda de är sett till enklare beredskapsåtgärder.
- Genomföra en liknande studie på en grupp bosatt på en annan geografisk plats som varit drabbad av översvämningar. Exempelvis Göteborgsområdet runt Mölndalsån. Målet skulle vara att jämföra resultaten med denna studie för att ytterligare stärka den eller påvisa motstridigheter.

Referenser

- Asp, V. (2015). *Enskildas ansvar och agerande vid kriser - offentliga aktörers bedömningar*. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Asp, V., & Sjölund, S. (2014). *Enskildas ansvar vid allvarliga olyckor och kriser*. Stockholm: Försvarshögskolan.
- Backman, J. (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Browne, M. J., & Hoyt, R. E. (2000). The Demand of Flood Insurance: Empirical Evidence. *Journal of Risk and Uncertainty*, 20(3), 291-306.
- Burningham, K., Fielding, J., & Thrush, D. (2008). 'It'll never happen to me': understanding public awareness of local flood risk. *Disasters*, 32(2), 216-238.
- Civildövsvarsförbundet. (den 17 1 2018). *72timmar*. Hämtat från www.72timmar.se
- Enander, A. (2005). *Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser*. Karlstad: Räddningsverket.
- Enander, A. (2006). Människors behov och agerande vid olyckor och kriser. i L. Fredholm, & A.-L. Göransson, *Ledning av räddningsinsatser i det komplexa samhället* (ss. 31-76). Huskvarna: NRS Tryckeri.
- Federal Emergency Management Agency (FEMA). (2014). *Preparedness in America*. Washington D.C: U.S Department of Homeland Security.
- Floyd, D. L., Prentice-Dunn, S., & Rogers, R. W. (2000). A Meta-analysis of research on protection motivation theory. *Journal of applied social psychology*, 30(2), 407-429.
- Försvarsberedningen. (2007). *Säkerhet i samverkan*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Försvarsdepartementet. (2017). *Motståndskraft - Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret 2021-2025*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Gunnarsson, R. (den 23 01 2018). *Validitet och Reliabilitet*. Hämtat från <http://infovoice.se/fou/bok/10000035.shtml>
- Hansson, S. (2003). Ethical Criteria of Risk Acceptance. *Erkenntnis*, 59, 291-309.
- Hansson, S. (2013). *The Ethics of Risk*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Höst, M., Regnell, B., & Runeson, P. (2006). *Att genomföra examensarbete*. Lund: Studentlitteratur AB.
- if. (den 22 01 2018). *Hemförsäkringsvillkor*. Hämtat från <https://www.if.se/globalassets/se/dokument/privat/hemforsakring-villkor.pdf>
- Jönsson, M. (2015). *Den nakna sanningen om LSO*. Karlstad: Karlstad Universitet.
- Kasperson, R. E., Renn, O., Slovic, P., Brown, H. S., Emel, J., Goble, R., . . . Ratick, S. (1988). The Social Amplification of Risk: A Conceptual Framework. *Risk Analysis*, 8(2), 177-187.
- Krisberedskapsmyndigheten. (u.å.). *Krisberedskap - Så funkar det, att förbereda sig på det värsta...* Krisberedskapsmyndigheten ersattes 2009 av Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap [MSB].
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (S.-E. Torhell, Övers.) Lund: Studentlitteratur.
- Levac, J., Toal-Sullivan, D., & O'Sullivan, T. L. (2012). Household Emergency Preparedness: A literature review. *J Community Health*, 37, 725-733.
- Lindher, F. (2015). *Klimatsäkrat Malmö: Kraftigt skyfall med risk för översvämning*. Malmö: Stadsrevisionen.
- Linnell, M., Johansson, C., Olofsson, A., Wall, E., & Öhman, S. (2015). Enhancing Public Resilience: A Community Approach. *GRF Davos Planet@Risk*, 3(1), 33-44.

- Loewenstein, G. F., Weber, E. U., Hsee, C. K., & Welch, N. (2001). Risk as Feelings. *Psychological Bulletin*, 127(2), 267-281.
- Lunds Universitet [LU]. (den 22 01 2018). *Surf Lund University*. Hämtat från <http://www.surf.lu.se/in-swedish/>
- Länsförsäkringar. (den 22 01 2018). *Villkor Hemförsäkring*. Hämtat från <https://www.lansforsakringar.se/globalassets/skane/dokument/villkor/01644-Villkor-Hemforsakring-b50.pdf>
- Länsstyrelsen - Hallands län. (u.å.). *Ansvar vid översvämning*. Länsstyrelsen.
- Maidl, E., & Buchecker, M. (2015). Raising risk preparedness by flood risk communication. *Natural Hazards and Earth Systems Sciences*, 15, 1577-1595.
- Malmö Stad & VA SYD. (2016). *Skyfallsplan för Malmö*. Malmö: Malmö Stad.
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. Harper & Row, Publishers, Inc.
- MSB. (2012). *Översvämningar i Sverige 1901-2010*. Karlstad: Myndigheten för samhällskydd och beredskap (MSB).
- NE. (den 01 02 2018). *Nationalencyklopedin*. Hämtat från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/motivation>
- Nyberg, L. (2008). *Översvämningar och riskhantering - en forskningsöversikt*. Karlstad: Myndigheten för samhällskydd och beredskap (MSB).
- Olofsson, A., & Öhman, S. (2009). *Risker i det moderna samhället*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Regeringen. (2015). *Försvaret och samhällets krisberedskap*. Stockholm. Hämtat från regeringen.se.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 54-67.
- Räddningsverket. (2000). *Översvämning*. Karlstad: Räddningsverket.
- Sanders, R., Shaw, F., Mackay, H., Galy, H., & Foote, M. (2005). National flood modelling for insurance purposes: using IFSAR for flood risk estimation in Europe. *Hydrology & Earth System Sciences*, 9(4), 449-456.
- Shao, W., Xian, S., Lin, N., Kunreuther, H., Jackson, N., & Goidel, K. (2017). Understanding the effects of past flood events and perceived and estimated flood risks on individuals' voluntary flood insurance purchase behaviour. *Water Research*, 108, 391-400.
- Shepperd, J. A., Waters, E. A., Weinstein, N. D., & Klein, W. M. (2015). A Primer on Unrealistic Optimism. *Association for Psychological Science*, 24(3), 232-237.
- Siegrist, M., & Sütterlin, B. (2014). Human and Nature-Caused Hazards: The Affect Heuristic Causes Biased Decisions. *Risk Analysis*, 34(8), 1482-1494.
- Slovic, P., Finucane, M. L., Peters, E., & MacGregor, D. G. (2002). The Affect Heuristic. i T. Gilovich, D. Griffin, & D. Kahneman, *Heuristics and Biases* (s. Chapter 23). New York: Cambridge University Press.
- Slovic, P., Finucane, M. L., Peters, E., & MacGregor, D. G. (2004). Risk as analysis and risk as feelings: Some thoughts about affect, reason, risk and rationality. *Risk Analysis*, 24, 311-322.
- Slovic, S., & Slovic, P. (2010). Numbers and Nerves: Toward an Affective Apprehension of Environmental Risk. i P. Slovic, *The Feeling of Risk, new perspectives on risk perception* (ss. 79-85). Abingdon, Oxon: Earthscan.
- Sorenson, A., Delhumeau, C., Bernstein, M., Costanza, M., & Morabia, A. (2003). Impact of 'Mad Cow Disease' publicity on trends in meat and total vitamin A consumption in Geneva between 1993 and 2000. *European Journal of Clinical Nutrition*, 57, 177-185.

- SOU. (2017). *Vem har ansvaret?* Stockholm: Regeringen.
- Thieken, A. H., Kreibich, H., Müller, M., & Merz, B. (2007). Coping with floods: preparedness, response and recovery of flood-affected residents in Germany in 2002. *Hydrological Sciences Journal*, 52(5), 1016-1037.
- Tobin, G. A. (1995). The Levee Love Affair: A Stormy Relationship? *Water Resources Bulletin*, 31(3), 359-367.
- Trygg Hansa. (den 22 01 2018). *Boendeförsäkring*. Hämtat från <https://www.trygghansa.se/sitecollectiondocuments/privat/p00296.pdf>
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185, 1124-1131.
- UNISDR. (2015). *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction*. Geneva: United Nations.
- UNISDR. (den 22 01 2018). *UNISDR terminology on disaster risk reduction*. Hämtat från http://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf
- VA SYD. (den 22 01 2018). *Tillsammans gör vi plats för vattnet*. Hämtat från <http://www.vasyd.se/Artiklar/Avlopp/Oversvamning/Gemensamt-arbete-i-en-skyfallsplan>
- Wall, E. (2010). *Risikoförståelse teoretiska och empiriska perspektiv*. Östersund: Institutionen för samhällsvetenskap, Mittuniversitetet.
- Wall, E. (2014). Individuals' Interest in Preventing Everyday Accidents and Crises: A Swedish Explorative Study of the Importance of Motivation. *Human Technology*, 10(2), 125-137.

Bilaga A

Intervjuguide: Översvämning i Malmö 2014

Intervjuerna inleds med kort presentation av syftet med examensarbetet, upplägget av intervjun samt några inledande frågor. I samband med detta förklaras också varför personen är utvald, hur svaren kommer att användas samt information om behandling av personuppgifter och inspelat material. Huvudfrågorna kommer sedan att ställas. Intervjun avslutas med att respondenten får intervjun sammanfattad och får möjlighet att fylla i eller utveckla svar som hen inte är nöjd med eller upplever har saknats.

1. Bakgrundsfrågor

- Hur många är ni i hushållet?
 - Bostadstyp
 - Hur länge har ni bott här?
 - Har bostaden försäkring?
 - Har bostaden källare/källarförråd?
 - Har bostaden ett garage?

2. Hur ser du på översvämning som risk?

- Vilka faktorer tror du ha påverkat din syn på översvämningar som risk?
 - Tidigare erfarenheter?
 - Kunskap?
 - Samhällsnormer? Egna värderingar?
 - Sammanhang?
 - Omgivning?
 - Miljö/plats?

3. Händelseförlopp - Översvämningen i Malmö 2014

a. *Inför*

- Hur lång tid i förväg fick ni reda på att det skulle regna kraftigt?
- Hur fick ni reda på detta? (På vilket sätt, av vem)
- Hur allvarlig bedömde ni att situationen var på förhand?
- Var det något i er omgivning som indikerade hur pass allvarlig situationen var/kunde bli (ex. nyheter, radio, vädret, tidigare erfarenheter, vänner, grannar)?
- Minns du vad du gjorde strax innan översvämningen kom?
- Vidtog du några förberedande åtgärder, i så fall vilka?

b. *Under tiden*

- Kan du berätta om hur du upplevde händelsen?
 - Vart var du när det började regna?
 - Vem var du tillsammans med?
 - Vad var det första du gjorde?
 - Vem kontaktade du?
 - Vem kontaktade dig?

- Lämnade du din bostad, i så fall: vart begav du dig?
- Vilka saker var viktiga under översvämningen?
 - Vilka saker var av betydelse under översvämningen? Vad hade ni hemma och vad saknade ni? Hur använde ni er av dessa saker?
- Vilka personer var viktiga under översvämningen? På vilket sätt?
 - Familj, vänner, grannar
 - Krisledning, räddningstjänst, poliser, kommunal personal
 - Kristeam
- Försvann strömmen i din bostad under händelsen? Om ja:
 - När försvann strömmen?
 - Vad gjorde ni när strömmen försvann?
 - Hur länge var strömmen borta?
 - Vilka konsekvenser fick detta för hushållet där och då? (Vad slutade fungera, vad kunde ni inte göra, andra konsekvenser)
 - Vidtog ni några andra åtgärder för matlagning, belysning osv.

4. Omedelbara konsekvenser av händelsen

- På vilket sätt drabbades ditt hushåll av översvämningen?
 - Direkt eller indirekt drabbad av översvämningen
 - Materiella skador
 - Kort- eller långvarig evakuering

5. Förändringar i hushållet efter händelsen

- På vilket sätt har översvämningen förändrat era vardagsrutiner?
 - Vardagssysslor
 - Hur ni förhåller er till bostaden (era ägodelar, inköp av nya saker, utbyte av utrustning i hemmet)
- På vilket sätt har händelsen påverkat ert förhållningssätt till lokalsamhället, grannar och andra människor i er närmsta omgivning?
- Upplever ni några känslomässiga förändringar efter händelsen (positiva eller negativa)?
- På vilket sätt har beredskapen i hemmet förändrats efter översvämningen?
 - Om en liknande situation som översvämningen 2014 inträffade igen, vad skulle ni gjort annorlunda?
 - Har motivationen för att förbereda er för andra typer av kriser ökat eller förändrats?

6. Beredskap generellt

Kan du berätta generellt om den beredskap du har i hemmet idag.

a. Beredskap för översvämningar

- Vad gör du om oönskat vatten tränger in hemmet?
 - Vad är det första du gör?

- Vem är den första du tar kontakt med?
- Om läget är oförändrat efter de här åtgärderna, vad gör du då?
- Vilka saker finns i hushållet för att klara av en översvämning?
 - Varför dessa saker?
 - Finns det några andra saker som borde finnas i hushållet men som ni inte har? Varför har ni inte de?
- Varför tror du din beredskap för översvämningar ser ut som den gör?
 - Amotivation? Onödigt med beredskapsåtgärder? "händer inte mig"? "Finns ändå inget jag kan göra om det händer"? "Känns som pengarna kan läggas på viktigare saker"?
 - Inre motivation? Det är gynnsamt med beredskap? Känns rätt? Nödvändigt? Känsla av säkerhet? "Min skyldighet som samhällsmedborgare att skydda mitt hushåll"?
 - Yttre motivation? Ser upp till grannar? Press utifrån ex myndigheter som trycker på vikten av beredskap? Undvika negativa konsekvenser?
- Vad skulle kunna påverka dig att förbättra beredskapen kopplat till översvämningar?
 - Tror du att någon form av belöning utifrån skulle kunna påverka dig? Varför/Varför inte?
 - Tror du mer information om vikten av beredskap skulle öka? Vilken typ av information? Varför?
 - En förändrad samhällsnorm där beredskap är något som "alla" har och pratar om?
 - Om någon du ser upp till påtalar hur viktigt det är?

b. Generell beredskap i hushållet

- Har hushållet vidtagit några beredskapsåtgärder på andra områden? (naturkatastrofer, bränder, stormar etc.) (Beredskapsplan, "överlevnadskit" etc)
- Finns det några vardagliga sysslor som ni gör som skulle kunna liknas vid hemberedskap?
- Har du uppmärksammat information om hemberedskap? I såfall vad? Har de fått dig att tänka över din egen beredskap?
- Vilken är den främsta orsaken till den hemberedskap som du har?

7. Kännedom om ansvariga aktörer.

- Vad vet du om ansvarsfördelningen när det kommer till kriser, och specifikt till översvämningar?
 - Vem har ansvar?
 - Vad är dina förväntningar på det offentliga?
 - Vem skall man kontakta om en krissituation uppstår?
 - Hur förhåller ni er till dessa ansvariga aktörer?
 - Hur ser ni på hushållens roll i krisberedskap? Vad är hushållen ansvariga för? Vem har ansvar för andra delar av krisberedskapen?

- Vad tycker ni borde göras för att öka hushållens beredskap?
- Tror du att tydligare information om ansvarsfördelningen mellan hushållet och kommunen skulle bidra till att du skulle vara bättre förberedd?

Bilaga B

Tabell 2. Visar en sammanställning från delar av resultaten från intervjuerna.

	Skador & hjälp från försäkringsbolag	Känslor		Hjälp	Observerad information
		Under händelsen	Efter händelsen		
Pelle & Maja	Möbler, bil, foton, renovering av väggar och golv. Missnöjda med försäkringsbolag	Chock, obehag och handlingsförlämnning.	Oro och sjukdom flera år efter händelsen. Först nu så känner de framtidsro och oroar sig inte i onödan.	Släktingar, grannar, ringde räddningstjänst.	Hört på tv, gammal broschyr "om kriget kommer".
Mikael & Ulrika	Kläder, skor, madrass. Nöjda med försäkringsbolag	Inte påverkad i någon större utsträckning	Inte påverkad i någon större utsträckning	Avfuktningfirma, ringde räddningstjänst.	Läst i tidningen om krispaket, tror att det kommer från länsstyrelsen.
Berit	Golv, väggar, möbler, kläder, fönster, tak, tapeter, sängar, böcker. Missnöjd med försäkringsbolag	Maktlöshet inför vattenmassorna.	Tycker det är jobbigt när det regnar mycket	Släktingar, grannar, ringde räddningstjänst.	Brev från vattenverket om beredskap
Kristin	Dörr, dörrkarm, sängar, väggar, böcker, gamla skivor, bandspelare, tape från 50-talet, campinggrejer, ny elektronik. En veckas tjänstledigt utan lön för att fixa med huset. Nöjd med försäkringsbolag	Kristins man blev apatisk under händelsen. Kristin "hade inte tid" att känna någonting.	Kristins man är orolig när det regnar eller för att lämna huset tomt för att resa bort.	Släktingar, grannar, ringde räddningstjänst.	Information om framtida åtgärder från gatukontoret.
Karoline	Soffa, matta, foton, tvättmaskin, vinylskivor, kläder, böcker, väggar i källaren. Nöjd med försäkringsbolag	Chock och Panik	Ledsen för förstörd vinylsamling.	Grannar och vänner.	Information i DN och Aftonbladet om beredskap
Jakob	Foton, Torktumlare, tvättmaskin, väggar i källaren. Nöjd med försäkringsbolag	Inte påverkad i någon större utsträckning	Inte påverkad i någon större utsträckning	Kontaktade inte någon.	Information från MSB i tidningen.
Gösta	Värmepanna, tvättmaskin, soffa, bäddsoffa. Nöjda med försäkringsbolag	Förvåning och Chock	Trygg med sina åtgärder	Ringde räddningstjänst.	Ej observerat information om beredskap
Rima	golv, väggar, möbler, kläder, litteratur. Bra hjälp från försäkringsbolag	Förvåning.	Traumatiserad.	Kontaktade systerdottern Clara och fick hjälp av räddningstjänst.	Ej observerat information om beredskap
Clara	(svarade för Rima)	x	(svarade för Rima)	Ringde räddningstjänst åt Rima.	x
Orvar & Ester	Böcker, notböcker (jobbelaterade), foto, värmepanna, tvättmaskin, torktumlare, golv i tvättstuga/pannrum och väggar i källaren, maskiner i garaget. Missnöjda med hjälp från försäkringsbolag	Ingen specifik känsla	Oroliga vid kraftiga skyfall och för husets framtida värde.	Grannar och ringde räddningstjänst.	Information om basberedskap i TV och sydsvenskan.
Liselott	Torktumlare, kläder, skor, elektronik. Nöjda med försäkringsbolag	Panik och illamående.	Orolig när det regnar mycket.	Släktingar.	Hört information på radio som pratat om 72 timmars regeln som nu är en vecka, agerade där efter.
Jolanta	Jobbgrejer, kläder, Foton, Elektronik, total renovering av källare (-golv). Nöjda med försäkringsbolag	Obehag.	Var på helspänn varje gång det regnade flera år efter händelsen.	Släktingar.	Har hört om 72 timmars regeln i media (nyheterna)
Annika	Matta, skor, foton, saker från när barnen var små. Kontaktade inte försäkringsbolag.	Förvåning.	Likgiltig, menar att det är sånt som händer.	Släktingar och grannar.	Läst i tidningen om det men inte lagt någon vikt vid informationen.

Tabell 3. Visar en sammanställning från delar av resultaten från intervjuerna.

	Beredskap Generellt		Beredskap översvämningar		Konsekvens i hushållet	
	Innan händelsen	Efter händelsen	Innan händelsen	Efter händelsen	Hushållstyp	Omfattning vatten
Pelle & Maja	Försäkring, enkel beredskap (ficklampor, stearinljus, filter) elverk, batteriradio, vattendunkar.	Håller koll på parkerade bilar utanför och ser till att de inte står mer än 24 timmar, rapporterar till "parkering Malmö". Detta med syfte att underlätta för utryckningsfordon.	Ingen specifik	Förvarar saker högre upp, Pump i trädgården	Enplansradhus (utan källare)	90 cm i bostaden
Mikael & Ulrika	Försäkring, enkel beredskap.	Ingen förändring	Högre ben på möbler i källaren, sänkpump (till swimmingpoolen), hinkar, vallar	Inga konkreta åtgärder men mer kunskap om vad som kan göras.	Villa (med källare)	10-30 cm i källaren
Berit	Försäkring, enkel beredskap.	Ingen förändring	Ingen specifik	Förvarar saker högre upp. Förvaring i plastbackar, rensar gatubrunnarna från löv.	Enplansradhus (utan källare)	40 cm i bostaden
Kristin	Försäkring, enkel beredskap.	Har backup på foto m.m på tre olika ställen.	Regelbundet underhåll av dränering och avrinning från huset.	Förvarar saker högre upp, Håller koll på vattennivåer med regnmätare, provisoriska stenistor i trädgården, förvaring i plastbackar, förvarar inte värdefulla saker i källaren, extra uppsättningar kläder på ovanvåningen.	Villa (med källare)	190 cm i källaren
Karoline	Försäkring, enkel beredskap.	Kamin med värmeplatta	Ingen specifik	Förvarar saker högre upp, Installerat in fuktalarm kopplat till inbrottslarm, pump, börjat förvara saker i trädbackar.	Radhus (med källare)	60 cm i källaren
Jakob	Försäkring, enkel beredskap, husvagn med gasolkök, vattendunkar, trångiakök.	Vevradio, kamin med värmeplatta, bränsle till trångiakök, nödproviant.	Förvaring av saker högre upp, Vaksam vid regn, redskap för att ta hand om vatten i källaren	Förvarar saker högre upp, kunskap om hur man kan tappa till i brunnen.	Radhus (med källare)	40-50 cm i källaren
Gösta	Försäkring, enkel beredskap, backup på data.	Ingen förändring	Förvaring i plastbackar, inget värdefullt i källaren	Förvarar saker högre upp, Nivå-vippa med larm, stöttor till golvbrunnarna, skum runt toaletten, sänkbar pump, hemmagjort backventilanordning	Radhus (med källare)	40-50 cm i källaren
Rima	Försäkring, telefonnummer till anhöriga.	Ingen förändring	Ingen specifik	Ingen förändring	Enplansradhus (utan källare)	50-100 cm i bostaden
Clara	(svarade för Rima)	x	x	x	(svarade för x)	x
Orvar & Ester	Försäkring, enkel beredskap.	Ingen förändring	Backventiler	Förvarar saker högre upp, Installation av kraftigare backventilkonstruktion än tidigare. Förvarar endast porslin och glas på de nedre delarna av hyllorna i källaren.	Villa (med källare)	30 cm i källaren
Liselott	Försäkring, enkel beredskap.	Nödproviant	Ingen specifik	Förvarar saker högre upp, förvaring i plastbackar.	Radhus (med källare)	ca 70 cm i källaren
Jolanta	Försäkring, enkel beredskap.	Ingen förändring	Ingen specifik	Förvarar saker högre upp, Automatisk pump	Radhus (med källare)	70 cm i källaren
Annika	Försäkring, enkel beredskap.	Ingen förändring	Ingen specifik	Förvarar saker högre upp, Förvaring i plastbackar	Villa (med källare)	Vatten i källaren men oklart om hur mycket

Tabell 4. Visar en sammanställning från delar av resultaten från intervjuerna.

	Motivation för utförda åtgärder		Motivation framtida åtgärder	
	Generellt	Översvämnings	Generellt	Översvämnings
Pelle & Maja	Kommer från hans tidigare yrkesliv.	Motivationen kommer från kommunens ovilja att snabbt genomföra konsekvensmildrande åtgärder.	Oförändrad	Motivation för ytterligare förberedelser finns (bygga vall) men har hindrats p.g.a sjukdom.
Mikael & Ulrika	Råkar finnas i hushållet. Tidigare problem med fukt i källaren låg till grund för att ställa möbler på högre ben.	Menar att skyfall inträffar så pass sällan att motivationen för åtgärder inte finns.	Obefintligt, men menar på att information kopplat till händelsen i större uträkning hade ökat mottagligheten och därmed motivationen att vidta åtgärder. Är informationen inte kopplat till en specifik händelse är den inte lika slagkraftig.	Menar att skyfall inträffar så pass sällan att motivationen för ytterligare förberedelser inte finns. Pratar även om att backventiler kräver underhåll, något han tror kommer slarvas med.
Berit	Råkar finnas i hushållet	Erfarenheter från händelsen	Obefintlig	Obefintlig p.g.a känsla av brist på relevanta åtgärder.
Kristin	Hennes man är motiverad från sitt tidigare yrkesliv.	Tidigare erfarenheter och händelsen.	Obefintlig	Ekonomiskt stöd från kommunen för mer omfattande åtgärder.
Karoline	Barnen samt observerade nyheter om omvärlden (nämner Donald Trump) samt observerat diskussion om beredskap i samhället.	Erfarenheter från händelsen	Efterfrågar mer samhällsinformation för att den skall öka ytterligare. (Påbud - "detta vill vi gärna att ni har").	Oklart
Jakob	Samhällsinformation och egen motivation.	Tidigare erfarenheter och händelsen.	Trygg med befintliga åtgärder	Ekonomiskt stöd från kommunen för mer omfattande åtgärder.
Gösta	Råkar finnas i hushållet	Tidigare erfarenheter och händelsen. Egen motivation "tycker det är roligt att lösa problem".	Obefintlig	Ekonomiskt stöd från kommunen för mer omfattande åtgärder.
Rima	Råkar finnas i hushållet	Obefintlig	Ej mottaglig	Ej mottaglig
Clara	x	x	x	x
Orvar & Ester	Råkar finnas i hushållet	Tidigare erfarenheter och händelsen.	Pratar om att nästa steg är att skaffa solceller för att kunna försörja sig själv med el. Menar på att informationen inte når ut idag utan det behövs fler händelser för att skaka om folk och får dem att agera. Samt att det är förebilder som ska sprida informationen.	Har redan lagt ner så mycket pengar att ytterligare åtgärder inte kan motiveras.
Liselott	Barnen.	Erfarenheter från händelsen	Efterfrågar mer samhällsinformation för att den skall öka ytterligare.	Fler händelser för att öka motivationen. (Översvämnings inträffar för sällan)
Jolanta	Barnen.	Erfarenheter från händelsen	Efterfrågar mer samhällsinformation för att den skall öka ytterligare.	Känner sig trygg med åtgärderna.
Annika	Råkar finnas i hushållet	Erfarenheter från händelsen	Obefintlig	Menar att skyfall inträffar så pass sällan att motivationen för ytterligare förberedelser inte finns.

Tabell 5. Visar en sammanställning från delar av resultaten från intervjuerna.

	Synen på ansvar och förväntningar på kommun och hushåll
Pelle & Maja	Upplivede att de inte fick den hjälp av kommunen som de behövt, varken i olycksskedet eller efteråt. Anser att kommunen varit passiv, svag och oförmögen att ta tag i problem. Anser att kommunen bör göra en bedömning gällande prioriteringar.
Mikael & Ulrika	Har ej varit i kontakt med kommunen och har heller inte haft anledning att tänka på vem som är ansvarig men anser sig som villaägare vara ansvarig för att huset är välpreparerat. Förtroendet för kommunen oförändrat.
Berit	Berit upplever att hon inte fått den hjälp av kommunen eller bostadsrättsföreningen som hon behövt, varken i olycksskedet eller efteråt. Hon upplever att allt ansvar legat på henne. Samtidigt känner att hon förberett sig så gott hon kan med de förutsättningar hon har. Upplever en förvirring i ansvarsfördelning.
Kristin	Känner hopplöshet inför kommunen då hon kämpat länge för att få kommunen att agera. Anser att förtroendet för kommunen har minskat, samt att de borde bli bättre på att informera och varna. Anser att hon gjort allt hon kunnat gällande sin egen beredskap men att det inte spelar någon roll om inte kommunen sköter sin del istället för att skylla ifrån sig.
Karoline	Känner oklarheter för vem som varit ytterst ansvarig för händelsen. Känner samtidigt ett ansvar som villaägare att ha beredskap. Kontaktade aldrig kommunen efter händelsen.
Jakob	Förväntade sig ekonomisk hjälp av kommunen efter händelsen men ej fått detta. Tycker att kommunen måste bli tydligare på information, samt att ansvarsparter måste tydliggöras.
Gösta	Tycker att ansvarsfördelningen är en gråzon men tycker att kommunen borde hjälpt till ekonomiskt då det var kommunens avloppsvatten. Har aldrig haft högt förtroende för kommunen.
Rima	Blivit ersättningsskyldig till kommunen för hörapparat och ett larm. Samt haft problem med att få sina mediciner till rätt ställe.
Clara	Kommunen har varit svår att ha att göra med gällande det stöd som Rima varit berättigad till.
Orvar & Ester	Anser att ansvarsfördelningen mellan kommun och hushåll är tydlig men att det idag finns en "gråzon". Känner sig missnöjda med kommunen både gällande ekonomisk hjälp och deras kommunikation efteråt.
Liselott	Tycker att kommunen borde hjälpt till mer ekonomiskt efter händelsen, eller i alla fall varit bättre på att informera. Känner att förtroendet för kommunen har försämrats. Anser även att ansvar bör tydliggöras.
Jolanta	Tycker ej att kommunen kan hållas ansvarig för det inträffade. Anser att både samhället och hushållet bör ha beredskap men det beror på händelsen.
Annika	Anser att kommunen ska hjälpa till vid kris men att man kan lösa det mesta själv genom det man har hemma och lite tankekraft. Ej varit i kontakt med kommunen efter händelsen och beskyller ej heller kommunen för händelsen.